

Diplomová práce

Aplikace metod Montessori a Waldorfské pedagogiky hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.

Studijní program:

M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Radka Pelcová

Vedoucí práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Aplikace metod Montessori a Waldorfské pedagogiky hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Radka Pelcová
<i>Osobní číslo:</i>	P18000788
<i>Studijní program:</i>	M7503 Učitelství pro základní školy
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra primárního vzdělávání
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíle práce:

Zmapování metod výuky hudební výchovy v Montessori a Waldorfské pedagogice.
Vytvořit soubor metodických listů k výuce hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.
Vytvoření didaktického postupu k práci s metodickými listy a jejich ověření a evaluace v pedagogické praxi.

Metody:

Pozorování, aplikace, evaluace

Požadavky:

Studium odborné literatury, vytvoření metodických listů pro žáky 1. stupně ZŠ, použití metodických listů v praxi.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

Seznam odborné literatury:

KONVALINKOVÁ, Jana. Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. ISBN 978-8073729240.

PRŮCHA, Jan. Alternativní školy a inovace ve vzdělávání. 3. aktual. vydání. Praha: Portál, 2012. 192 s. ISBN 978-80-7178-999-4.

RONNER, S. Praxisbuch Musikunterricht – Ein Wegweiser zur Musikpädagogik an Waldorfschulen. Freies Geistesleben, 2012. ISBN 3772525946.

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. Pedagogika pro učitele. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

Vedoucí práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

7. listopadu 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. prosince 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Mé poděkování patří MgA. Janě Konvalinkové, Ph.D. za odborné a profesionální vedení této diplomové práce. Za ochotu a vstřícnost při konzultacích a celkové podpoře při tvorbě práce. Také bych ráda poděkovala celé své rodině za každodenní podporu. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala kolegům, kteří mi umožnili aplikovat metodické listy v hodinách hudební výchovy.

Anotace

Diplomová práce se zabývá tvorbou a aplikací metodických listů zaměřených na výuku hudební výchovy na 1. stupni základních škol. Specifickými body metodických listů jsou vybrané prvky z montessori a waldorfské pedagogiky a jejich aplikace na klasické základní škole. V teoretické části se práce zabývá jednotlivými specifiky vybraných alternativních přístupů k výuce, osobnostmi, které se problematikou zabývali a srovnáním jednotlivých škol. Část praktická se zabývá tvorbou metodických listů, vytvořením didaktického postupu k metodickým listům a průzkumem, který vedl k evaluaci aplikace metodických listů.

Klíčová slova

Metodické listy, zvonkohra, hudební výchova na 1. stupni ZŠ, Waldorfská pedagogika, Montessori pedagogika, alternativní směry v hudební výchově, pentatonika, Carl Orff, Orffův instrumentář, Rudolf Steiner

Annotation

The diploma thesis deals with the creation and application of methodical sheets focused on the teaching of music education at the 1st grade of primary schools. The specific points of the methodical sheets are selected elements from Montessori and Waldorf pedagogy and their application in classical primary school. In the theoretical part, the diploma thesis deals with individual specifics of selected alternative approaches, people who dealt with the topic and comparison of individual schools. The practical part consists of creation of methodical sheet, didactic procedure for work with methodical sheets and analysis which led to the evaluation of the application of methodical sheets.

Key words

Methodical sheets, Glockenspiel, music education in the 1st grade of primary school, Waldorf pedagogy, Montessori pedagogy, alternative directions in music education, pentatonics, Carl Orff, Orff's instrument set, Rudolf Steiner

Obsah

Obsah	8
Seznam obrázků	10
Úvod	11
Teoretická část	12
1. Hudba	12
1.1. Hudební výchova na 1. stupni ZŠ	12
2. Waldorfská pedagogika	15
2.1. Rudolf Steiner	15
2.2. Antroposofie	16
2.3. Vývojové fáze dítěte v pojetí Waldorfské pedagogiky	16
2.4. Hudba a její místo v životě dítěte podle Rudolfa Steinera	20
2.5. Osobnost učitele na waldorfských školách se zaměřením na hudební výchovu	22
2.6. Struktura vyučovací hodiny na waldorfských školách	24
3. Pentatonika	28
4. Hudba pro děti – Schulwerk a Carl Orff	30
4.1. Orffův instrumentář	31
5. Montessori pedagogika	34
5.1. Periodizace vývoje člověka dle M. Montessori	34
5.2. Hudební výchova ve školách M. Montessori	35
5.3. Didaktické pomůcky M. Montessori k výuce hudební výchovy	36
5.4. Osobnost učitele	38
6. Porovnání různých přístupů k hudební výchově na 1. stupni	39
Praktická část	42
7. Hudební výchova v RVP	42
8. Popis aplikace metodických listů	45
8.1. Charakteristika vybraného vzorku	45

8.2.	Základní škola Oblačná – výuka hudební výchovy	46
9.	Didaktický postup k práci s metodickými listy	48
9.1.	Didaktické zásady	48
9.2.	Výukové metody	48
9.3.	Zásady práce se zvonkohrou	49
10.	Metodické listy	52
10.1.	Metodický list č. 1	52
10.2.	Metodický list č. 2	55
10.3.	Metodický list č. 3	57
10.4.	Metodický list č. 4	60
10.5.	Metodický list č. 5	63
10.6.	Metodický list č. 6	66
10.7.	Metodický list č. 7	69
10.8.	Metodický list č. 8	71
10.9.	Metodický list č. 9	73
10.10.	Metodický list č. 10	76
10.11.	Celkové shrnutí hodnocení metodických listů	78
11.	Pedagogický průzkum.....	79
11.1.	Záznam pozorování	79
11.2.	Shrnutí pozorování	85
12.	Aktivity se zvonkohrami v mezipředmětových vztazích.....	86
12.1.	Aktivita na úvod hodiny	86
12.2.	Aktivita aplikovaná v průběhu hodiny	86
12.3.	Aktivita na závěr hodiny.....	87
	Závěr	88

Seznam obrázků

Obrázek 1 Rozdělení vývojových fází člověka dle polarit	16
Obrázek 2 Pentatonická flétna	17
Obrázek 3 Orffovy hudební nástroje	18
Obrázek 4 Intervallmuschel	20
Obrázek 5 Týdenní cyklus v tónech	27
Obrázek 6 Zvonkohra	33
Obrázek 7 Sada zvonků M. Montessori.....	36
Obrázek 8 Zvukové válečky M. Montessori.....	37
Obrázek 9 Vlastní notová osnova inspirovaná M. Montessori.....	37
Obrázek 10 Zvonkohra připravená ke hře	49
Obrázek 11 Správný postoj.....	49
Obrázek 12 Umístění paličky do středu dlaně.....	50
Obrázek 13 Špetkový úchop paličky 1	50
Obrázek 14 Špetkový úchop paličky 2	50
Obrázek 15 Ukázka nastavených pravidel.....	50

Úvod

Diplomová práce se zabývá metodami montessori a waldorfské pedagogiky a jejich aplikací v hodinách hudební výchovy na prvním stupni základní školy. Výstupem diplomové práce jsou metodické listy ověřené v praxi a didaktický postup, který je vodítkem k práci s metodickými listy.

Tematikou hudební výchovy na základní škole jsem se začala zabývat v okamžiku, kdy jsem se stala párovou učitelkou na prvním stupni základní školy. Zásadní potlačení výuky hudební výchovy, strach vyučovat hudební výchovu, neochota vyučovat hudební výchovu, staré vzorce výuky hudební výchovy zaměřené převážně na nucený zpěv či drill hudební teorie, to vše jsou fakta, která jsem zaznamenala v souvislosti s výukou hudební výchovy na základních školách. Rozhodla jsem se proto napsat tuto diplomovou práci, která by měla učitelům hudební výuky pomoci s výukou. Měla by je naučit pohlížet na hudební výchovu více globálně a měla by učitele hudební výchovy naučit, že hudební výchova je jeden z prvků, kterým lze působit mezipředmětově. Zásadní pilíře, které diplomovou práci provází, jsou vybrané prvky z alternativního vzdělávání. Konkrétně z waldorfské pedagogiky prosazované Rudolfem Steinerem a také z pedagogiky Marie Montessori. Tyto dva alternativní směry jsou nejčastěji skloňované v současném povědomí lidí, pokud se řekne alternativní vzdělávání, nicméně tyto směry nejsou často zcela správně pochopeny. Fakt, že se na hudební výchovu v alternativním školství pohlíží z pohledu osobnostního rozvoje zcela jinak než ve školství klasickém, je jedním z podnětů této práce. Pohled na hudební výchovu jako na předmět propojovací, provazující, podněcující, rozvíjející osobnost dítěte ve všech jeho dovednostech a schopnostech. K napsání diplomové práce mě také donutila současná znepokojivá situace týkající se výuky hudební výchovy, která koketuje s absencí předmětu hudební výchova na základních školách. Dopad tohoto rozhodnutí raději nechci ani domýšlet. Diplomová práce by mimo jiné měla dokázat, že hudební výchova má na základní škole své pevné místo a je nedílnou součástí rozvoje dítěte a vzdělávacího procesu.

Teoretická část

1. Hudba

Hudba je jedním ze základních a silných pilířů umění. Její místo je bezpochyby nezastupitelné v každodenním životě žáků. Již starodávné kultury po celém světě používaly hudbu různými způsoby, ať už v medicíně, komunikaci, pro vyjádření emocí, k rituálním obřadům, ke spojení s vyšší mocí, k harmonii sfér. Hudba byla prožívána každý den. Pravá hudba byla dle našich předků dozvukem nebe, které může vnímat a prožít jen člověk. Nyní je na těchto základech rozvíjena například muzikoterapie (Konvalinková 2012).

1.1. Hudební výchova na 1. stupni ZŠ

Rámcový vzdělávací program (RVP) je závazným dokumentem základních škol, ale také škol alternativních, ke kterým se v České republice řadí školy waldorfské i montessori. Každá škola si následně vytváří vlastní školní vzdělávací program (ŠVP), který vytváří na základě RVP. Hudební výchova má na prvním stupni ZŠ dle RVP formulovány výstupy za první období prvního stupně a druhé období prvního stupně. Výuka hudební výchovy se opírá o tyto výstupy definované v RVP ZV:

1. Hudební výchova 1. období 1. stupně.

HV-3-1-01 zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase

HV-3-1-02 rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem

HV-3-1-03 využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře

HV-3-1-04 reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie

HV-3-1-05 rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby

HV-3-1-06 rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální

2. Hudební výchova 2. období 1. stupně

HV-5-1-01 zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhase v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti

HV-5-1-02 realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností (zpěvem, hrou, tancem, doprovodnou hrou) jednoduchou melodii či píseň zapsanou pomocí not

HV-5-1-03 využívá na základě svých hudebních schopností a dovedností jednoduché, popřípadě složitější hudební nástroje k doprovodné hře i k reprodukci jednoduchých motivů skladeb a písní

HV-5-1-04 rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby

HV-5-1-05 vytváří v rámci svých individuálních dispozic jednoduché přede hry, mezihry a dohry a provádí elementární hudební improvizace

HV-5-1-06 rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny

HV-5-1-07 ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků, na základě individuálních schopností a dovedností vytváří pohybové improvizace (Metodický portál RVP 2015)

Cílem pedagogů na základních školách je v současné době předat dětem hodnoty obsažené v hudbě a dodržet stanovené edukační cíle. V klasickém školství je hudební výchova zařazena do výuky vedle matematiky, českého jazyka, přírodovědy atd., což by mělo v systému vzdělávání vytvářet harmonii. Hudební výchova na 1. stupni je na základních školách zastoupena v týdenní 45minutové dotaci. Učitel hudební výchovy seznamuje žáky s teorií hudby a jeho cílem je naplnit výstupy RVP, snahou učitelů hudební výchovy by také mělo být probudit v žákovi aktivitu a tvořivost (Teorie a praxe hudební výchovy 2009).

Dle Sedláka je cílem hudební výchovy seznamovat žáky s bohatstvím hudební kultury a jejím prostřednictvím rozvíjet žáky v estetickém cítění, formulovat etické a světonázorové postoje. Úkol hudební výchovy Sedlák rozdělil do dvou oblastí. Tou první je výchova k hudbě a tou druhou výchova hudbou. V současné době již není hudební výchova chápána jako samostatný předmět, ale můžeme pozorovat snahy

o zakomponování prvků hudební výchovy i v jiných předmětech vyučovaných na základních školách. Důraz je kladen i na fakt, že by hudební výchova měla být zařazena do mimoškolních a mimotřídních aktivit, například využitím prvků hudební výchovy ve školní družině. Systém také nabádá učitele, aby s dětmi probírali hudbu, která je aktuální, kterou slyší z televize, rádií a dalších mediálních zdrojů. Otázkou je, zda tato teorie v praxi funguje (Sedlák 1988).

2. Waldorfská pedagogika

Waldorfská pedagogika je v České republice řazena mezi alternativní způsoby výuky neboli odlišující se od státní tradiční koncepce pedagogickou a didaktickou činností. Waldorfská škola patří mezi klasické reformní typy alternativních škol stejně jako škola M. Montessori, Jenská škola či Freinetovská škola (Průcha 2012).

Zakladatelem waldorfské pedagogiky je Rudolf Steiner, který působil nejprve v Německu. Později se však jeho pedagogika rozšířila do celého světa kromě Asie. V České republice se o propagaci waldorfských škol zasloužila Antroposofická společnost a od roku 1996 je v České republice waldorfské učení schválené MŠMT jako experimentálně ověřující. Waldorfská škola je prezentována jako nestátní, svobodná, volná a všelidsky orientovaná škola, podporující iniciativu žáků. Waldorfská škola podporuje tvůrčí snahu a klade důraz na esteticko-výchovné předměty. Výuka probíhá ve vyučovacích blocích (epochách), kde neexistují osnovy, hodnotí se slovně s doporučením pro další rozvoj. I struktura vedení školy je netradiční, škola si zakládá na úzké spolupráci učitelů s rodiči (Průcha 2012).

Svobodný člověk, právě tato dvě slova vystihují cíl waldorfské pedagogiky. Svobodný člověk by měl být tvořivý, měl by myslet v souvislostech, měl by mít bohatý citový život, měl by to být člověk odpovědný a aktivní. Hudba je v tomto směru waldorfské pedagogice velice nápomocna, protože je jedním z nástrojů k utváření osobnosti člověka a učitelovi pomáhá působit na dítě, pomáhá mu rozvíjet schopnosti a dovednosti (Konvalinková 2012).

2.1. Rudolf Steiner

Právě propojením člověka a nebe (tedy duše) se zabýval zakladatel waldorfské pedagogiky a antroposofie Rudolf Steiner, který se narodil 27. 2. 1861 v Kraljenci, tedy na území tehdejšího Rakouska-Uherska. Reálnou školu absolvoval s vyznamenáním a svá studia pokračoval ve Vídni na vysoké škole, kde studoval učitelství v oborech matematika, fyzika, botanika, zoologie a chemie. Na vysoké škole byl povolán k vydání Goethových přírodovědeckých spisů, tím začala jeho publikační činnost. Zároveň si přibírá další předměty a to literaturu, dějiny a filozofii. Za svého života se stal také vydavatelem a redaktorem dvou časopisů. Roku 1893 vychází díla *Filosofie svobody* a *Základy moderního světového názoru*, která jsou doporučována waldorfským učitelům ke studiu. Vedle literární činnosti, která je poměrně bohatá, Steiner přednáší pro Teosofickou společnost, provádí výzkum ke kosmologickým a evolučním otázkám

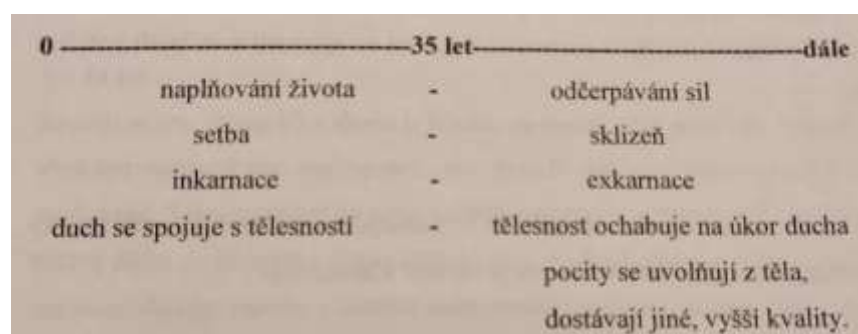
a postupem času se stává uznávanou osobností evropského kontextu. Rok 1913 je pro něho zlomový, protože dochází k názorovému rozchodu s theosofií a zakládá Antroposofickou společnost. Rudolf Steiner během svého života pravidelně navštěvoval Prahu. Později i zde v České republice vznikla Antroposofická společnost, která se vyčlenila, z již zde působící, Teosofické společnosti. Praha byla pro Steinera oblíbeným místem, pro její duchovnost, kterou zde spatřoval, a tak není divu, že se Česká antroposofická společnost zachovala dodnes. Po první světové válce se Steiner společně s Emilem Moltem (majitel továrny na cigarety Waldorf Astoria a dlouholetý člen antroposofické společnosti) rozhodli vytvořit první školu ve Stuttgartu. Ještě před založením školy Steiner přednášel učitelům a ve svých přednáškách jim představil koncept, který připravil. Sám Steiner se ujal vedení nově vzniklé školy v roce 1919 (Konvalinková 2012).

2.2. Antroposofie

Spojením dvou řeckých slov anthrópos (člověk) a sofia (moudrost) vznikla nauka o duchovním bádání a duchovní vědě, která si pokládá vědecko-filozofické otázky a zahrnuje také teorii poznání, školení duše i ducha. To vše Rudolf Steiner, který tuto vědu založil, propojuje do jednotlivých disciplín, jako je lékařství, pedagogika, teologie, sociální věda, zemědělství, umění a stavitelství. K pochopení waldorfské pedagogiky je nutné zmínit členění lidské bytosti dle Steinera na čtyři články (fyzické tělo, éterné tělo, astrální tělo a já) (Konvalinková 2012).

2.3. Vývojové fáze dítěte v pojetí Waldorfské pedagogiky

Steiner rozdělil vývoj člověka také dle polarit od narození do 35 let věku a od 35 let dále. Jednotlivé fáze ještě rozdělil podle užších věkových kategorií zhruba po sedmi letech a také je podle toho nazýval. V práci vymezím pouze konec prvního sedmiletí dítěte a část druhého sedmiletí dítěte, protože právě žáci od šesti let do jedenácti let absolvují první stupeň základního vzdělávání.

Obrázek 1 Rozdělení vývojových fází člověka dle polarit

2.3.1. První třída

Období, nazývané také jako celistvostní, je charakteristické hlavně pohádkovým světem, sněním a hraním si. Pohádky, bajky a různé příběhy působí na vnitřní svět dítěte a vstupují do něho jako vnitřní obrazy. Dítě se ztotožňuje s postavami z příběhu a podle Rudolfa Steinera dítě nevnímá do svých sedmi let pohádky realisticky, ale z pohledu duševně-duchovního. Pohádka je v prvním sedmiletí velkým pomocníkem na cestě poznání, a jak již bylo zmíněno, Steiner avizoval nástrahy, které dnešní děti na jejich cestě vývojem čekají. Současné děti se potýkají například s nadměrným hlukem, potlačenou obrazotvorností, potřebovaly by více ticha, klidu a dobrosrdečnosti. Vzpomeňme si, jak se dříve lidé setkávali a vyprávěli si společně příběhy, pohádky, zpívali si a předávali dětem duchovní bohatství příběhů i sebe samých. Právě na to se ve waldorfských školách klade důraz. Učitel by měl žákům vyprávět hlasem malebným, aby jeho vyprávění přicházelo z hloubi duše. Správné vyprávění již není jen pouhým mluveným slovem, nýbrž zvukomalebným prožitkem. Dítě se v první třídě učí znaky písmen a číslic, nachází v nich smysl a propojení. Hudba mu k tomu může být nápomocna, a to hlavně v oblasti rytmu, pohybu a dechu, který ještě není ustálen, proto mluvíme o takzvaném volném dechu. Také hra na hudební nástroj je ve waldorfských školách zařazována hned od první třídy. Často děti hrají na pentatonické flétny (Obrázek 2), ale využívají také lyry, harfy či Orffův instrumentář (Obrázek 3) (Konvalinková 2012).

V tomto období se žáci učí hlavně nápodobou, proto je nejdůležitější zásadou v tomto období nápodoba a obraznost (Konvalinková 2012).

Nejdůležitější motivy, které v tomto období zařazujeme v hudební výchově, jsou: dobrota, pochvala, práce s imaginativním světem dítěte, melodie, naslouchání zvukům, propojení hudby s pohybem, rozvoj citění vnitřní hudby dítěte, různá dechová cvičení, střídání různých délek dechu, práce s dechem v propojení s písní a básní, použití Orffova instrumentáře, pentatonických fléten (Ronner 2005).

Obrázek 2 Pentatonická flétna

Obrázek 3 Orffovy hudební nástroje

2.3.2. Druhá třída

Druhá třída se od pohádek a vyprávěných příběhů pomalu posouvá k bajkám, pověstem, tedy k takovým příběhům, které již nesou nějakou naučnou, historickou nebo duchovní informaci. Ve druhé třídě již začíná příprava na vznik notového zápisu. Stále ale učitel pracuje hlavně s tím, že hudba vychází ze srdce. Učitelé učí žáky rozlišovat hloubku, barvu a výšku tónu, hudební prožitek a sebevyjádření. Zatím se učitel hudby stále s žáky pohybuje mezi tóny d1 až e2. Hudba je vyjádřena pentatonikou, hrou na nástroje. V tomto období je stále důležité být svobodný, nezávislý, autentický a pracovat s elementárními prvky hudební výchovy. Pro děti je také důležitá pravidelnost v procvičování, pravidelný poslech hudby, učí se poslouchat zevnitř i zvenčí sebe samé. Notový zápis, jak již bylo zmíněno, není nutné umět číst, ale příprava k tomu již probíhá. Stále se také pracuje hlavně ve skupinách (Ronner 2005).

Motivy využívané ve druhém období jsou: propojení času a prostoru, hledání protikladů (světlo – tma, otevřeno – zavřeno, nahoře – dole), zápis hudby pomocí obrázků, pentatonika, převedení pohádek, bajek a pověstí do hudebního provedení, využívání hlasových a pohybových her (Ronner 2005).

2.3.3. Třetí třída

Období charakteristické vzestupy, pády a prvními krizemi, to vše žákům pomáhá se hudebně tvarovat. Dítě pomalu opouští pohádkový smyšlený svět a začíná si uvědomovat sebe. Začíná být opatrnější a není už tak bezmezně oddané a důvěřivé, zatím však nemá sebedůvěru ani v samo sebe. Dítě v tomto okamžiku hledá mosty mezi samo sebou a

okolním světem. V budování mostů mu má dle Steinera pomoci vyučování a duchovno. Biblické příběhy přinášejí odpovědi na dětské otázky v oblasti duchovní, učitel zase odpoví na otázky pozemské. V průběhu rozkvětu žáka můžeme pracovat s metaforami a přiblížit mu tak jeho cestu životem. Oporou by dětem měl být řád a pravidelnost. Hudební výchova je již zaměřena na notový zápis a poznávání rytmu. Nutné je zařadit základní pevný tón, který je jakousi kotvou, pocitem bezpečí a uzemněním, udává dětem pevný základ začátku a konce. Tóniny, ve kterých se žák pohybuje nejsou vázané na citové zabarvení dur a moll. Pracujeme hlavně s říkadly a verši ve dvoudobých a třídobých verších. Žáci již vnímají délky not, pentatonická flétna je nahrazena sopránovou flétnou a ve spolupráci s rodiči je žákům nabízen hudební nástroj, který je pečlivě vybírán přímo na míru každému žákovi (Konvalinková 2012).

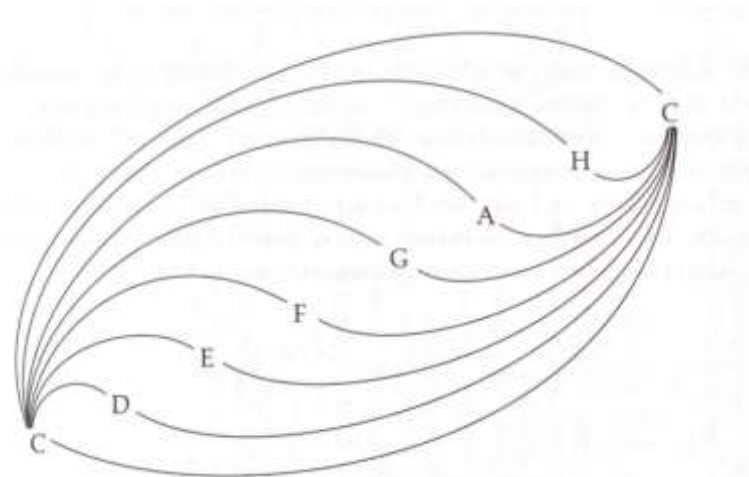
Shrneme-li opět základní motivy tohoto období, je třeba zmínit: přechod od pohádek ke skutečnému světu, výběr hudebního nástroje, první krize okolo 9. roku dítěte, začátky prvního notového zápisu, učitel již více pozoruje temperament dítěte, začátky polyfonie (Ronner 2005).

2.3.4. Čtvrtá třída

Ve čtvrté třídě se žák začíná seznamovat mimo jiné i s mýtem o stvoření, kde si dítě začne vytvářet obrazy o vývojovém procesu člověka, světa a přírodních sil. Žáci se proto ponoří do tématu orientace, a to v širším smyslu (př. ve vlastivědě hledají světové strany, v osobnostním rozvoji hledají sebe a oddělení od duchovního světa). V ručních pracích se žáci zabývají šitím, v tomto období začínají s eurytmií a poznáváním základní tónové řady. Dítě ve čtvrté třídě prochází upevňováním rytmu a učí se jeho zápis. Na pozadí mýtických příběhů ve spojení především ve 2/4, 3/4, a 4/4 taktu doprovází hudební projev pohybem. K dalšímu rozvoji dítěte v tomto období používáme hry s rytmem, rytmické kánony, hudební hádanky a zkoušíme zápis rytmu, hrajeme dudáckou kvintu, improvizujeme v dórské tónině. I u hry na nástroj přichází změna. Žák již touží dostávat úkoly více konkrétní a touží mít vnitřní zážitek z vlastního tvoření. Hra pomocí nápodoby mu již nepřináší radost, zároveň ho ani nerozvíjí. Vše výše zmíněné musí učitel hudební výchovy spojit s nutností naslouchat, musí také zamezit pocitu osamocení a vytvořit hodiny plné zážitků. Žáka udržujeme ostražitého, aby byl schopen rozpoznat, kdy nastoupit s jeho hrou, kdy hraje někdo jiný, zda rozpozná dvojhlas apod. V této fázi přichází první opravdová krize, kdy žák bojuje s vlastní chybou a měl by se naučit ji přijmout a pracovat na ní. K tomu velice dobře slouží hra na nástroj, která by ho přes tento most měla přenést lehčeji (Konvalinková 2012).

Typickými znaky čtvrté třídy jsou: vědomé učení hry na nástroj, práce na konkrétních úkolech, dudácká kvinta, improvizace v dórské tónině, začátky trojhlasu, budování bdělosti, vyrovnávání jednostrannosti (Konvalinková 2012).

2.3.5. Pátá třída

Obrázek 4 Intervallmuschel

Pátá třída je Steinerem označována slovy krása a udatnost. Žák opouští krizové období a má chuť se učit novým věcem. Hlavním pilířem hudební výchovy v páté třídě jsou intervaly, které již žák velmi okrajově poznal ve třídě čtvrté. V tomto období žák intervaly poznává do hloubky, učí se jejich zápis a rozšiřuje své vědomosti o poznání tercie a sexty. Pro snazší představu a učení intervalům představuje Steiner ve své knize tzv. Intervallmuschel neboli ve volném překladu mušli z intervalů (Obrázek 4). Kromě intervalů je v tomto období důležité zaměřit se na rozvinutí schopnosti vícehlasého zpěvu, kde je dbáno na paralelní kvinty, kvarty a oktávy. V dalších obdobích by již bylo pozdě. Vytváří se třídní orchestr, který je doplněn o nástroje, na které se žáci již učí hrát v předcházejících etapách vývoje (Ronner 2005).

Pokud bychom chtěli shrnout důležité pilíře páté třídy byly by to: zpěv v třídním sboru, střídání instrumentálních a vokálních činností, souměrnost, soulad, krása a ochota. V páté třídě je instrumentální hra střídána s vokálním trojhlasem. Pátá třída je z vývojového hlediska poměrně náročnou třídou. Žák se učí poznávat druhý stupeň, dospívá a nástupem do 6. třídy mu začíná složitější období, které vrcholí v 8. ročníku. V těchto vyšších stupních je pak cílem plně rozvinout chromatické tóniny dur a moll (Konvalinková 2012).

2.4. Hudba a její místo v životě dítěte podle Rudolfa Steinera

Hudba je v životě člověka nesmírně důležitá a obklopuje ho denně. To si Rudolf Steiner uvědomoval velice dobře, proto se v jeho dílech dočteme o důležitosti hudby

na akademické půdě již od útlého věku dítěte. Hudba by dítěti měla pomoci ke správnému posouvání ve vývoji duchovním, duševním i fyzickém. Steiner je zastáncem správného rozvinutí fyzické, éterné a astrální složky. V jednadvaceti letech je tělo připraveno k plnému rozvinutí. Hudba by právě při tomto rozvoji měla být nedílnou součástí a žáka formovat, ale zároveň být prostředkem jeho vyjádření. Steiner již ve 20. letech 20. století varoval společnost před některými nebezpečími spojenými s dospíváním, nyní se bohužel tyto jeho předpoklady potvrzují. Steiner také ukazuje na to, že hudba je podpůrný prostředek, se kterým lze cíleně pracovat a napravovat. Děti rozdělil do šesti skupin: na děti s velkou hlavou, na děti s malou hlavou a kosmické děti, pozemské děti, děti bohaté fantazie a chudé děti. Pro každé dítě pak nabízí podpůrná opatření z oblasti hudby (Konvalinková 2012).

Cestu hudebního vývoje dítěte Steiner rozdělil do šesti fází. K účelům této práce detailněji rozpracovávám pouze první dvě fáze, které spadají do věkové skupiny žáků 1. stupně.

2.4.1. První fáze (6–9 let)

První fáze je založena na rytmu, žák se učí rytmicky se pohybovat, zkoušet stále to samé, ale pokaždé jiným způsobem, jde o jakousi hru s rytmem. To vše je důležité spojovat se správným dýcháním bez vazby na tóny a jejich znalost. V této fázi jde hlavně o rytmický růst dítěte a je nutné respektovat jeho individuální zvláštnosti ve vývoji, pohlaví atd. Měli bychom s ještě větším zřetelem než v jiných fázích myslet na to, že dítě není dospělý člověk. Některé skutečnosti vnímá ještě zcela odlišně, proto volíme vždy adekvátní způsoby přístupu k výuce. Rytmus v této fázi spojujeme s pohybem a melodickým pozorováním. V této fázi děti odmítají vše, co není autentické. Proto i učitel musí dbát na to, aby vše, co dělá, vycházelo ze srdce. Učitel musí myslet na to, že žák v tomto věku zrcadlí vše kolem sebe a pouze to nejlepší je dost dobré k tomu, aby se to dále rozvinulo. Shrňme si to tak, že v tomto období jde hlavně o rozvoj vnitřní síly dítěte, ne pouze o jeho zevnějšek (Ronner 2005).

2.4.2. Druhá fáze (9–12 let)

Tato fáze je považována za fázi hodnotící, žák si vytváří metr ohledně hudby. Zásadní je hlavně kvalita hudby, na kterou přecházíme z ovládnuté první fáze, tedy z rytmu. V této fázi se dítě zaměřuje na kvalitu pohybu spojenou s originalitou dané písně. Řešíme zde už i svobodnější interpretaci, poukážeme na vztah mezi dechem, tepem a pohybem. Rozšiřuje se spektrum hudby, poezie, seznámení s melodií, smysl pro zvuk, harmonický hudební život. V tomto období již žák začne poznávat svůj hlas, jeho zvuk, sílu, budujeme

vztah k druhému hlasu. Dítě se ocitá ve fázi, kdy začíná poznávat pocity osamění, hledá mosty mezi okolním světem a sebou. Stále ale pracujeme i s kánony a dbáme na individualitu žáka (Ronner 2005).

Třetí až šesté období trvá zhruba od 13 do 18 let. Žák se nadále formuje, proniká do světa hudby a pod správným vedením obohacuje svůj fyzický, duchovní i duševní život

2.5. Osobnost učitele na waldorfských školách se zaměřením na hudební výchovu

Úloha učitele na waldorfských školách vychází z vývojových fází dítěte. Pro všechny fáze výuky však platí, že nejdůležitějším nástrojem učitele hudby je jeho hlas. Existuje propojení mezi řečí a zpěvem, které je v hodinách hudební výchovy rozhodující. Řeč a zpěv se navzájem ovlivňují.

Cílem učitele hudební výchovy ve waldorfských školách je předat žákovi myšlenku, že zpěv a hudba nejsou jednostrannou záležitostí, nýbrž je zapotřebí celé osobnosti člověka, která využívá správného dýchání, soustředí se na vnitřní orgány, na duši člověka, pocity a celkovou stavbu těla, vyjádření hudby tělem. Jedná se o komplexní pojetí hudby, která hledá rovnováhu člověka (Ronner 2005).

V období první až třetí třídy je cílem učitele hudební výchovy navázat na rodinné zázemí a jeho úkolem je vytvořit bezpečné prostředí pro dítě ve škole. Proto učitel rozvíjí láskyplnost, starostlivost a tím navazuje na péči matky a otce. Tímto přístupem si učitel s žáky buduje důvěrný vztah, čímž je dítě následně schopné rozvíjet samo sebe, svoje vlastní schopnosti a dovednosti. Hudební výchova je v tomto období zaměřena primárně na obraznou fantazii, tvořivost. V dalším období, které bychom vymezili čtvrtou a pátou třídou, pak žáci od učitele potřebují vhled do přírody. Učitel hudby by měl mít bohatou znalost přírody jako praobrazu pozemského žití, měl by znát svět rostlin a zvířat a prohlubovat dětem znalosti v oblasti řemesel. Dle Steinera je okruh zaměření pedagoga velmi široký a Steiner poukazuje hlavně na čas věnovaný přípravám na hodiny. Příprava na hodinu by měla být pečlivá a měla by zahrnovat promyšlení práce s každým žákem individuálně. Steiner se zde dostává až do hladiny meditativní, kdy by učitel měl nad svou přípravou přemýšlet tak, že si představí obraz každého dítěte, následně i celé třídy a v obrazech hledá odpovědi na výchovné, pedagogické i lidské působení. Z výše uvedeného je zřejmé, že nároky na učitele jsou vysoké. Proto je nutné mít vysokou jak profesní zdatnost, tak silnou vlastní osobnost. Učitel je neustále nucen být napojen na své žáky a vyvozovat závěry ze skutečností a reagovat na ně. Waldorfský učitel si musí plně

uvědomovat, že jeho působení velkou měrou formuje osobnost dítěte (Konvalinková 2012).

Vezmeme-li v úvahu, že by učitel v současné době měl splňovat všechna doporučení a nároky, které R. Steiner na učitele klade, jedná se o nonsens. Aktuální situace v klasických českých školách je taková, že učitel nejenže nemá dostatečně kvalitní podmínky pro výuku hudební výchovy, zároveň není v jeho silách se v přeplněných třídách věnovat každému žákovi individuálně. Nároky kladené R. Steinerem na učitele jsou v určitých směrech vysoké a v současné době je bohužel ani ten nejlepší pedagog nemůže naplnit, pouze se jim snažit co nejvíce přiblížit.

V období od 1. do 5. třídy je nejdůležitějším učitelem na waldorfských školách třídní učitel. Ten provází žáky epochou matematiky, českého jazyka a zároveň do výuky zařazuje rukodělné práce, které sám ovládá. Stejně tak je to s hudební výchovou, kde by měl učitel ovládat hru na pentatonickou flétnu, lyru a zobcovou flétnu. Měl by ovládat hudební aktivity, zvukomalebné a rytmické aktivity a další. Pokud tomu tak není, tak se ve svém zájmu zdokonaluje v tom, v čem není tak zručný. I když jsou na určité předměty ve waldorfských školách přizváni specialisté, v hudební výchově tomu tak udělat do 5. třídy nelze. V 1. třídě se otevírá den aktivitami, mezi které patří hra na pentatonickou flétnu a tento prvek nelze nahradit příchodem specialisty jednou týdně. Jediným předmětem, který se od 1. třídy vyučuje specialistou, je eurytmie (Konvalinková 2012).

Učitel se svou osobností promítá také do hodnocení žáků ve waldorfských školách. R. Steiner považoval při hodnocení žáků za důležitou metodu hodnocení pozorování a sledování vývoje dítěte. Učitel musí být profesionál na svém místě, protože právě jeho hodnocení ovlivňuje žákův rozvoj. Jedná se zde o hodnocení holistické, osobní, které čerpá ze vztahu žák – učitel. K tomu, aby bylo hodnocení objektivní a kvalitní, pomáhá učiteli právě každodenní pozorování žáka, důsledný individuální přístup a jeho osobnost. Hodnocení není jednostranné, ale komplexní, jde do hloubky a dívá se na žáka globálně. Při jednotlivých hodnoceních se učitel věnuje hlavně pokroku, který žák udělal od hodnocení předchozího. Učitel žáky primárně nesrovnává, pokud však vytváří obraz celé třídy, tak se ke srovnávání jednotlivých žáků dostane. Při hodnocení třídy, ve kterém se učitel uchýlí k celkovému hodnocení má na paměti jemnost sdělení některých informací, důvěru (Konvalinková 2012).

Dle Ronnera prochází každý waldorfský učitel svou vlastní cestou vzdělávání a zdokonalení sebe samého. Právě tuto cestu popsal hudební pedagog Stephan Ronner ve své knize (Praxisbuch Musikunterricht). Učitel by si měl na své cestě ve výuce hudby vytvořit akční plán a ten nejen dodržovat, ale také stále aktualizovat a zdokonalovat ho. Zdokonalení akčního plánu by mělo probíhat na základě vlastních zkušeností, získaných zpětných vazeb a sebezvoje. Cestu učitele, která má gradující tendence, najdeme v literatuře rozdělenou do tří etap, které se prolínají a plynule na sebe navazují (Ronner 2005).

První etapa

V první etapě je učitel brán jako začátečník, je v úvodu své práce a v hodinách by se měl zaměřit na vzájemné poznání se se žáky. Měl by svou výuku stavět na dovednostech a znalostech, které žáci již mají. Měl by vytvářet pevné body v hodinách (př. vytvoření základních pravidel). Jako zdroj inspirace k práci s dětmi by v první etapě měl učitel využít vlastní/žákovo tělo a měl by se řídit principem a cappella. Na žáky se učitel snaží působit svou osobností, měl by do hodiny přinést přitažlivost, zařazovat by měl elementární prvky hudební výchovy (Ronner 2005).

Druhá etapa

Ve druhé etapě je učitel již zkušenější, ale své schopnosti a dovednosti stále zdokonaluje. Postupně opouští učení žáků nápodobou. V této etapě se učí být sám za sebe, inspiruje se vlastními schopnosti a začíná být odpovědný sám za sebe (Ronner 2005).

Třetí etapa

Ve třetí etapě se učitel dle Ronnera stává mistrem. Sám vybírá výukové cíle, zaměřuje se na detaily ve výuce, je vytrvalý a kreativní ve své práci. Stává se svobodným učitelem, který své žáky podporuje, opakuje s nimi, rozumí jim a nabízí jim přesně to, co každý žák individuálně potřebuje. Tento třetí stupeň je nesmírně náročný a vyžaduje opravdu dlouhodobou přípravu a neustálé zdokonalování se a sebevzdělávání se (Ronner 2005).

2.6. Struktura vyučovací hodiny na waldorfských školách

Učební plán se na waldorfských školách podřizuje rytmickému průběhu školního roku. Povšimněme si, že se opět pohybujeme v oblasti hudby, konkrétně rytmu. Svůj rytmus si drží každý den i týden. Snahou waldorfské pedagogiky je naučit žáky učivo spojením uměleckého a praktického snažení. Proto je výuka směřována tak, aby se teoretické, umělecké a praktické poznatky v rozvrhu střídaly a následně došlo k jejich propojení.

Oproti klasickým základním školám tvoří výuku ve waldorfských školách 90minutové bloky zvané epochy, kdy se žáci po dobu čtyř týdnů věnují jednomu předmětu. Tyto bloky jsou doplňovány 45minutovými hodinami, které jsou věnované rytmickému opakování, učební látce, která vyžaduje procvičování. Mezi tyto předměty řadíme eurhythmii, tělesnou výchovu, pohybová cvičení, ruční práce, výtvarnou výchovu a také hudební výchovu (Konvalinková 2012).

Stěžejními hudebními prvky ve vyučovací hodině jsou rytmus, melodie a harmonie. Každý z těchto prvků má svou důležitost. Rytmus je nositelem vůle a probouzí v dětech aktivitu, činorodost a pozornost, zatímco melodie je nositelem myšlení, schopností věci propojovat, přijímat a vytvářet něco nového. Harmonie je složkou citového prožitku, světem fantazie, imaginací. Melodie je nositelem myšlení, myšlenkových procesů a empatie. Všechny tyto tři oblasti jsou pochopitelně vzájemně propojeny a jedna bez druhé není úplná. Vzájemně přináší komplexnost a dává žákům jistotu. Vyučovací hodina je rozdělena právě do těchto 3 oblastí, kdy ve výuce učitel začíná rytmickou částí, která trvá přibližně 5–15 minut, následuje část melodická, které učitel věnuje zhruba 20–30 minut a poslední závěrečná část se věnuje harmonii. Ta trvá zhruba deset minut a jejím cílem je přinést prožitek a procítění. Takto strukturovanou hodinu učitelé waldorfských škol využívají v mateřském jazyce, v matematice, prvouce (Konvalinková 2012).

2.6.1. Rytmus

Jak již bylo zmíněno, rytmus nahrazuje sílu. Je jedním ze základních bodů waldorfské pedagogiky a dává dítěti řád a jistotu, ve které se následně odehrává svoboda, která je pro školu klíčová. Rytmus se nachází v ročních, týdenních a denních aktivitách. Den vždy začíná pozdravem, který můžeme vysvětlit i jako základní atribut života. Steiner upozorňuje na souvislosti kosmických rytmů s rytmy lidského života. Za nesmírně důležitý pokládá rytmus dechu a srdce, kde se obracíme k nádechu a výdechu, ke klidu a aktivitě, toto rytmické střídání je neovlivnitelné, je tu a waldorfská pedagogika umí s touto přirozeností velice dobře pracovat. (Konvalinková, 2012)

Rytmus je ve waldorfské pedagogice vnímán jako základní stavební kámen a je kladen důraz na jeho dodržování, protože právě opakování velkých i malých cyklů je pro dítě zdrojem energie, síly a životní jistoty. Hudební výchova se od prvních období opírá hlavně o dech, který je na prvním stupni volný a nepravidelný, postupem času však dochází k jeho ustálení s tepem. Rytmus by měl zpočátku vycházet z přirozené rytmizace, proto se ve waldorfských školách setkáváme zprvu s říkáním říkadel, která jsou doprovázena hrou na tělo a pohybovým vyjádřením celého těla. Nutno podotknout, že

rytmus se překlápí ze školního prostředí i do prostředí rodiny, která by měla dodržovat rytmický chod domácnosti. Chceme-li shrnout pojem rytmus, musíme ho vnímat jako nepostradatelného pomocníka waldorfské pedagogiky s přesahem do všech oblastí rozvoje člověka (Konvalinková 2012).

2.6.2. *Melodie*

Melodie vede hudbu, může v ní být vše, co máme v představách, je pravou hudebností v hudbě. Melodie je aktivátorem myšlení a myšlenkových procesů, obsahuje v sobě citovou stránku, jejím základním prvkem je tón. Duchovní věda spojuje právě tón s pohyblivostí sedmi kosmických těles, které se pohybují v kosmických rytmech a vztazích. Tyto planety připodobňuje R. Steiner k sedmi základním tónům a vysvětluje jejich vzájemné vztahy.¹ Právě sedm základních tónů pak R. Steiner spojuje se sedmi dny v týdnu a poukazuje opět na kosmickou a zemskou souvztažnost. Týdenní kruh, který je ve waldorfských školách využíván na denní bázi se řídí právě těmito sedmi. Melodii jednotlivých písní se žáci na waldorfských školách učí postupnými kroky. Učitel jim nechává prožívat jednotlivé tóny a ty nechá růst a rozvíjet se, až nakonec žáky naučí píseň celou. Jedná se o koncept, kdy žáci sami přicházejí na souvislosti a učí se pomocí melodie skládat jednotlivé úseky. Melodie úzce souvisí s myšlením, představováním si, vytvářením si duševního obrazu. Melodie je spojována i s tematickým okruhem. V prvních dvou letech je preferována nápodoba učitele nebo žáků navzájem spolu se zvukomalbou a vlastním dotvářením příběhů. Až ve čtvrté třídě jsou žáci vybízeni k vlastním pokusům o vytvoření melodických motivů. I toto tvoření má svá pravidla (Konvalinková 2012).

¹ C – Mars; D – Merkur; E – Jupiter; F – Venuše; G – Saturn; A – Slunce; H – Měsíc

Neděle:	tón A, barva zlatá, bílá, archanděl Michael, Slunce, kov – zlato, orgán – srdce, strom – jasan, obilovina – pšenice
Pondělí:	tón H, barva stříbrná, archanděl Gabriel, Měsíc, stříbro, mozek, třešeň, rýže
Úterý:	tón C, barva červená, archanděl Samuel, Mars, železo, žlučník, dub, ječmen
Středa:	tón D, barva duhová, zelená, archanděl Rafael, rtuť, plíce, jilm, proso
Čtvrtek:	tón E, barva oranžová, archanděl Zachariel, Jupiter, cín, játra, javor, žito
Pátek:	tón F, barva zelená, měděná, archanděl Anael, Venuše, měď, ledviny, hruška, oves
Sobota:	tón G, barva tmavomodrá, archanděl Orifiel, Saturn, olovo, slezina, jedle, kukuřice

Obrázek 5 Týdenní cyklus v tónech

2.6.3. Harmonie

Harmonie, jak již bylo řečeno výše, je složkou citového prožitku, který je centrem lidského prožívání. Harmonie má tu moc, že nám dává pomyslné hranice hudby mezi představou a chtěním, vůlí. Jejím úkolem je vytvářet rovnováhu mezi těmito světy, což je v běžném životě zásadní. Shrňme si fakt, že proud dýchání je melodie nesená srdcem k hlavě. A slyšíme-li rytmus srdce, poháněný krevním oběhem, vzniká nám pocit harmonie v našem vlastním těle. Steiner mluví o tom, že pokud člověk pochopí souvislosti všech tří složek, pochopí zároveň, že hudba může být prožívána vědomě a práce s hudbou je člověku velice prospěšná (Konvalinková 2012).

3. Pentatonika

Pentatonikou rozumíme stupnici o pěti tónech (penta znamená v řečtině pět), které hráči umožňují dobré zapamatování melodie. Výhodou pro hudbu je, že pentatonická stupnice ladí, je zvukomalebná. Základní pentatonickou stupnici tvoří tóny c d e g a. Pentatonika je charakteristická tím, že mezi žádnými dvěma tóny není půltón. Její libozvučnost využívali již dříve ve starém Řecku, v Číně, Japonsku, ale také v Egyptě. V práci s dětmi je u pentatoniky výhodou to, že nám vždy ladí. R. Steiner poukazoval na souvislosti pentatoniky a práce s dechem, kdy můžeme pomocí objevování a zkoušení rozvíjet různé melodie a rytmy. Nic ovšem nepředkládáme žákům jako hotovu věc, dítě by si na vše mělo přijít samo (Pentaton 2023).

Právě waldorfská pedagogika se o pentatoniku opírá v období prvního sedmiletí a v první a druhé třídě. Vychází zde z toho, že dítě se v těchto obdobích nachází ve snových představách a je schopné prožitky z reálného světa prolínat se světem fantazie. Waldorfská pedagogika považuje vnitřní duševní obrazy dítěte za nesmírně důležité k dalšímu seberozvoji a klade na jejich podporování veliký důraz. Pentatonika je vhodným prostředkem k rozvoji a podpoře vnitřních obrazů, protože nemá jasný závěr. Může plynout, dává dítěti prostor k fantazii, vytváření vlastních obrazů duše, uklidňuje a léčí. Pentatonika ve waldorfských školách ladí nástroje do tónové řady d, e, g, a, h, d. A jak již bylo řečeno výše, bylo tomu stejně tak ve starověké Číně, která má vznik jednotlivých tónů opředený mýtickými příběhy. Spojitost mezi waldorfskou pedagogikou a Čínou můžeme hledat v celostním, vzájemně prolnutém pohledu na svět a člověka. Za zmínku také stojí myšlenka narušení vývoje v tomto období, kdy vlivem pentatoniky rozvíjíme duši dítěte a jeho fantazijní svět. K narušitelům řadíme tablety, televize, mobily, ale také například předčasné zakotvení základního tónu v diatonice. Tyto a další faktory vedou k přetržení snově fantazijního vnímání světa, který dítě prozatím vnímá jako jeden barevný celek plný příběhů. Jev, který je zde nežádoucí nazývá R. Steiner předčasnou emancipací. Bohužel ke snovým a fantazijním představám se již podle vývojových stádií R. Steinera nelze vrátit (Konvalinková 2012).

Nejčastěji využívaným hudebním nástrojem ve waldorfské pedagogice u dětí v první a druhé třídě je pentatonická flétna. Flétna je laděná do tzv. pentatonického ladění, což znamená, že se stává velice výhodným nástrojem k improvizaci. Důvodem je fakt, že je nástroj laděn do pěti tónů, které spolu vždy libozvučně zní. U pentatonické flétny žáci pracují s vydechovaným proudem vzduchu, proto je flétna velice žádoucím nástrojem vedoucím ke správnému zpěvu. Hra na pentatonickou flétnu rozvíjí motorické schopnosti.

Pentatonická flétna není jediným nástrojem, který lze využít k improvizaci. Využít lze strunné nástroje (kantely, lyry, harfy), hry na kameny (xylofony, zvonkohry, metalofony) nebo další nástroje laděné do jednoho tónu, jako jsou například měděné zvony (Konvalinková 2012).

Právě pentatonika je jedním z prvků, který není současným prvostupňovým učitelům hudební výchovy zcela znám. Zařazení pentatoniky do výuky, namísto diatonického základu, by žákům prvního stupně vytvořilo kvalitní základy ke vzdělávání se a rozvoji své osobnosti, nejen v hudební výchově.

4. Hudba pro děti – Schulwerk a Carl Orff

Významný muž v hudebním odvětví, kterého vystihuje mnoho superlativ. Nejčastěji ovšem uslyšíme jeho jméno skloňované v oblasti elementární hudby propojením dvou slov a to hudby a pohybu. Německý skladatel a pedagog C. Orff byl veden k hudbě již od útlého věku jeho matkou, která byla klavíristka a podporovala jeho zájem o hudbu a skladatelství. Ve svých sedmnácti letech nastoupil na Akademii muzických umění v Mnichově. Celý svůj život C. Orff zasvětil pedagogické činnosti, kterou propojil s činností uměleckou. O tom svědčí i jeho další počín, a to založení Orffova institutu v rámci Salzburské univerzity v roce 1961. Záměrem bylo šíření pedagogických myšlenek pomocí dnes už obecně známého Orffova instrumentáře. (Česká Orffova společnost: Carl Orff, 8)

Orffův Schulwerk je inovativní metoda hudebního vzdělávání, která byla vytvořena a rozvíjena ve dvacátých letech minulého století a dnes je celosvětově uznávaná. Schulwerk bychom v překladu mohli chápat jako podnět a příležitost k hraní, k rozvoji a přetváření vlastního uměleckého projevu. Důležitým prvkem celé této metody je improvizace, která je postavena na elementárních částech hudby, jako jsou například rytmus, melodie, forma. Tento princip vzdělávání lze použít již v raném věku dítěte a pokračovat v něm do dospělosti. Hojně je tento přístup aplikován na osoby s vývojovou poruchou, vývojovým omezením či seniory, ale také ve volnočasových aktivitách a v klasické výuce. Na prvním stupni je Orffův princip vzdělávání nápomocen například žákům se specifickými poruchami učení (Česká Orffova společnost: Carl Orff 2008).

Ve snaze sjednotit prvky hudby a pohybu vychází v roce 1930 první sešit, který nese název Orff-Schulwerk. V sešitě najde každý učitel materiály ke každodennímu vyučování hudby a pohybu. O dva roky později vydává sešit určený dětem pod názvem: „Orffův Schulwerk, hudba pro děti, hudba od dětí, lidové písně“. V nadcházejícím období bylo Orffovo snažení zasaženo válkou a časopis nemohl být distribuován do škol. Po válce byl C. Orff požádán pracovníkem bavorského rozhlasu o vytvoření čtrnáctidílného vysílání pro děti pod názvem „Hudba pro děti“, kde by děti samy hrály. Pořad sklídl obrovský úspěch, proto vysílání pokračovalo dalších 5 let. Souběžně s televizním vysíláním také vzniklo pět svazků Orffova Schulwerku, které spojují řeč, píseň, rytmicko-melodická cvičení a skladbičky pro nástroje (Česká Orffova společnost: Carl Orff 2008).

4.1. Orffův instrumentář

Orffovy hudební nástroje řadíme v hudební výchově mezi instrumentální vybavení. Učitelé již Orffovy hudební nástroje používají v hodinách hudební výchovy zcela běžně. Mnohdy však nevědí spojitost s C. Orffem a jeho původním záměrem, jak správně nástroje užívat. Nástroje zařazené mezi Orffův instrumentář dělíme na dvě skupiny: na rytmické a melodické hudební nástroje (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

4.1.1. Rytmické hudební nástroje

Do této skupiny hudebních nástrojů řadíme rámový ruční bubínek, malý buben, tamburínu, rolničky, prstové činely, dětské tympány, ozvučná dřívka, dřevěný blok, drhlo, triangel, prstové činely. Každý z těchto nástrojů má svou roli v rozvoji dítěte. Podrobněji zde uvedu nejčastěji používané rytmické nástroje na základních školách (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

Ozvučná dřívka

Ozvučná dřívka neboli claves jsou výborným pomocníkem k doprovodu říkadel, protože udávají tempo. V písni pak udávají rytmus. Dřívka podporují a zlepšují koordinaci pohybu, propojování obou hemisfér a rytmizaci (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

Rámový ruční bubínek

Bubínek je výborným nástrojem k udávání tempa, určení těžké doby, rytmicky přesné hry, udržení stálého tempa. Využití najde i ve zvukomalbě, kdy dětem navodí například těžkopádnou chůzi slona, bouřku či pochod vojáka (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

Tamburína

Tamburínu využíváme při tanci k vyjádření rytmu nebo rytmické pulzace. Její charakteristický zvuk u dětí vyvolává představu Vánoc, andělských zvonků, vánočních písní (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

Triangel

Jak je patrné z názvu, triangel svým tvarem připomíná trojúhelník, který je zavěšený na silikonovém vlákně na stojánek nebo ho můžeme držet v ruce. Rozeznívá se pomocí kovové tyčinky a ozývá se hlavně na těžké doby nebo v pomlčkách. Rozhodně

není určen k souběžnému doprovodu celé písně (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

4.1.2. Melodické hudební nástroje

Do této skupiny hudebních Orffových nástrojů řadíme zvonkohry, xylofony a metalofony. Rozdíl mezi těmito nástroji najdeme v materiálu, ze kterého je nástroj vyroben. Společné ovšem mají to, že kameny jsou řazeny zleva doprava vzestupně. Základní ladění těchto nástrojů je v C dur. Další tóniny pak vznikají výměnou kamenů, se kterými lze pohybovat. Obecně platí, že hra na tyto nástroje je náročnější než hra na rytmické nástroje, protože vyžaduje několik dovedností, které musí být přesné a pečlivě provedené. Pomocí melodických hudebních nástrojů rozvíjíme rytmické cítění, rytmickou pulzaci, pohybovou koordinaci, senzomotoriku, spontaneitu, rozvíjíme fantazii, empatii, propojujeme hemisféry apod. (Informační portál pro umělecké vzdělávání 2017).

Zvonkohra

Zvonkohru řadíme mezi bicí nástroje. Zvuk zde vydávají malé kovové plíšky, které nazýváme kameny. Zvonkohru ovládáme nejčastěji paličkou. Zvonkohry mají nejrůznější rozsah, nejčastěji se můžeme setkat s rozsahem od c1 do c3 (Kvěch 2013).

Hrou na zvonkohru můžeme zvýraznit doby v melodii, její zvuk je líbivý uchu, lehký, díky dozvuku nám zvonkohra umožní hrát různě dlouhé tóny, také můžeme hrát různou dynamiku a hlasitost.

Svou historií sahají zvonkohry až do pravěku, a to právě z pohledu zařazení mezi bicí hudební nástroje. Zvonky zprvu byly opravdu zvonky, které byly zavěšené na konstrukci a rozeznávaly se dřevěnými nebo kovovými kladívky. Následně byly zvonky nahrazeny kovovými destičkami, které byly uloženy na dřevěných trámčích. Rozechvívány jsou tyto kameny úhozem dřevěnou paličkou. Své místo si zvonkohry různého typu našly nejen v Evropě, ale postupem času se rozšířily do Asie, kde mají dodnes své místo (Kotek 1983).

Obrázek 6 Zvonkohra

5. Montessori pedagogika

„Pomoz mi, abych to dokázal sám...“ – Maria Montessori

Italská pedagožka, lékařka a zakladatelka alternativního pedagogického směru. Směr, kterým vedla své teorie o výchově dítěte je více podložen somatickými znalostmi a aspekt sociální je spíše upozaděn. To si lze lehko vysvětlit jejím medicínským vzděláním. Zpočátku své kariéry se věnovala dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, až později stejné metody aplikovala i na děti zdravé. Hlavním rysem její výchovy je hra a práce s didaktickým materiálem. Své myšlenky následně šířila i mimo hranice Itálie do Holandska, Indie nebo třeba USA, nakonec se rozhodla pedagogické myšlenky i sepsat do knihy a založila i instituty, kde se vyučovalo dle jejich představ.

Montessori pedagogika se nese v duchu šesti principů: respektující přístup, svoboda volby, senzitivní přístup k učení, polarizace pozornosti, heterogenita dětí, podnětné a připravené prostředí.

Tyto pilíře jsou pouze ty nejdůležitější z celého výchovného procesu. Ke správné realizaci montessori myšlenek je třeba respektování potřeb dítěte, respektování jeho vývojových zvláštností a dbát na naplnění dítěte láskou. Aby se dítě dokázalo harmonicky rozvíjet je zapotřebí ho sledovat a podporovat v jeho přirozeném zvědavém přístupu k životu. Pedagogika M. Montessori je označována jako pedocentrická pedagogika, která směřuje od autokratického modelu výchovy k osobnostně respektující výchově, k rozvoji svobodné, samostatné a zodpovědné osobnosti (Šafránková 2019).

5.1. Periodizace vývoje člověka dle M. Montessori

M. Montessori dělí vývoj člověka do tří základních senzitivních fází:

0–6 let

Období vnímané jako konstruktivní a tvořivé hraje důležitou roli v utváření základů osobnosti a vývoje inteligence.

Toto první období dělí M. Montessori ještě na dvě užší, a to od narození do tří let věku a od tří let věku do šesti let. První etapu vymezuje pohybem, řádem a řečí. Druhou etapu sebeuvědomováním, vlivem vlastní aktivní činnosti a osvojováním pohybových a řečových dovedností v souvislosti se smyslovým vývojem (Bytešníková 2012).

7-12 let

Ve druhém období dominuje morální senzitivita, kde dítě prahne po sociálních vazbách a učí se rozlišovat dobré a zlé ve svém jednání a v jednání druhých. Dochází také ke zlepšení představivosti a dítě začíná myslet v abstrakcích Dítě experimentuje, snaží se manipulací a pokusem získávat odpovědi na své otázky (Konvalinková 2012).

12-18 let

Ve třetí fázi se objevuje velká sociální citlivost spojená s vývojem nezávislosti a samostatnosti v sociálních vztazích. S ohledem na radikální vývojové změny je třeba změnit i pohled na výchovu. Dítě se učí vytvářet si vztah k sobě samému, studuje, uvažuje a učí se chápat (Bytešníková 2012).

5.2. Hudební výchova ve školách M. Montessori

Hudba je dle M. Montessori řazena do kosmické výchovy, kterou rozumíme výchovu k míru, ale také je vnímána jako samostatný předmět. Do již zmíněné kosmické výchovy je řazeno více předmětů, mezi které patří prvouka, přírodověda, vlastivěda, dějepis, fyzika, chemie a také pohybové výtvarné a hudební dovednosti. Montessori pedagogika využívá práci s didaktickými pomůckami, konkrétně v hudební výchově to jsou hlavně zvonky, notová osnova, Orffovy nástroje² a důležitým prvkem je zpěv.

Jak již bylo zmíněno, důležitou roli v pedagogice M. Montessori hrají didaktické pomůcky a také práce s chybou. Žák není za chybu trestán, naopak je povzbuzován k tomu, aby chybu přijal jako podnět k vlastnímu zlepšení. Chyba je chápána jako prostředek ke zdokonalení se. I pomůcky, které jsou v tomto alternativním směru využívány, jsou navrženy tak, aby byl žák sám schopný chybu najít a opravit ji. To žáky vede i ke zdokonalení se ve vlastním sebehodnocení. Také v hudební výchově jsou využívány jak principy chápání chyby, tak speciální didaktické pomůcky. Jelikož M. Montessori klade důraz na rozvoj smyslů, vytvořila takové didaktické pomůcky, které tyto oblasti podněcují. Typickou didaktickou pomůckou v hudební výchově jsou zvonky, které tvoří tóny diatonické stupnice. Na osvojení si hudebních dovedností děti nepracují společně, ale individuálně. Dítě se na zvonkách učí rozezvučet a ztlumit tón, poslouchat jeho zvuk, páruje zvuk s předměty. Při dobrém vedení si děti dokáží již v předškolním věku vytvořit absolutní sluch. M. Montessori žáky seznamuje také s notovou osnovou, kterou opět propojuje s didaktickými pomůckami a zapojením smyslů (Kasper 2008).

² Orffovy nástroje viz výše – Orffův instrumentář.

5.3. Didaktické pomůcky M. Montessori k výuce hudební výchovy

Didaktické pomůcky jsou stěžejním materiálem ve vzdělávání podle M. Montessori. Pomůcky jsou ve třídách umístěny v koutcích, které jsou zaměřeny na konkrétní oblast vzdělávání. Z toho vyplývá, že M. Montessori klade velký důraz na prostředí, ve kterém je žák rozvíjen. Pomůcky obecně jsou vyrobeny tak, aby rozvíjely samostatnost, sebekontrolu a sebedisciplínu. Specifickým znakem smyslového didaktického materiálu je kontrola chyb. To znamená, že pomůcka je tvořena tak, že žák si chybu sám uvědomí a je schopný na ni reagovat. Zároveň jsou pomůcky tvořeny přímo dětem, při konstrukci tak M. Montessori zohlednila věk dětí, jejich výšku, psychosomatický vývoj a bezpečnost každé didaktické pomůcky (Kasper 2008).

Didaktické pomůcky potřebné k výuce hudební výchovy řadí M. Montessori do smyslových pomůcek, díky kterým dítě procvičuje rozlišování, třídění, shromažďování dojmů, zvuků, hmatových vjemů. Mezi nejdůležitější prostředky rozvíjející sluch a jeho význam jsou zvonky a zvukové válečky.

Zvonky

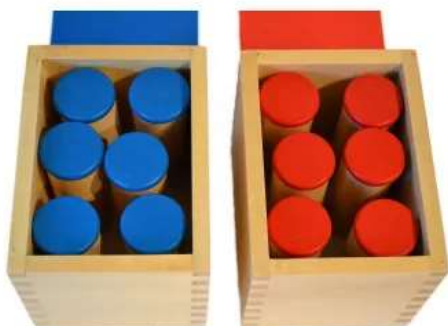
Zvonky jsou tvořeny sadou zvonků diatonické stupnice a jsou připevněné na podstavu z přírodního dřeva. Zvonky nejsou barevně rozlišené a mají velice líbivý zvuk. Zvonky žáci rozezvučí pomocí paličky a k dispozici má dítě také tlumič, který ztlumí zvuk zvonku. K práci se zvonky existuje také černobílá podstava, která značí rozestupy tónů mezi zvonky. Bílá pole označují rozstup celého tónu mezi zvonky a černá půl tónu. Při hře na zvonky se dítě nejprve učí rozezvučit a ztlumit tón, párovat tóny k sobě, řadit je. Pracovat lze se zvonky buď samostatně, nebo v kooperaci s učitelem. Učitel hraje tóny a dítě hledá tóny stejného zvuku. Takto lze navazovat v podobě intervalů či později krátkých melodií.

Obrázek 7 Sada zvonků M. Montessori

Zvukové válečky

Didaktická pomůcka vytvořená M. Montessori, která se skládá ze dvou krabiček stejné velikosti. V každé krabičce se nachází sada šesti dřevěných válečků. Tyto válečky jsou obsahově totožné, tedy obsahy červených válečků korespondují s obsahy modrých válečků. Liší se pouze zbarvením, kdy jedna sada je barvy červené, druhá sada je barvy modré. Pomůcka slouží k porovnávání, přiřazování, rozvíjení slovní zásoby a k párování. Válečky jsou naplněny různým obsahem, proto každý z válečků vydává jiný zvuk.

Obrázek 8 Zvukové válečky M. Montessori

Notová osnova

Notový zápis si děti v prostředí M. Montessori osvojují pomocí senzomotorických vjemů. K tomu je vytvořena opět didaktická pomůcka, u které žák pomocí hmatu dokáže určovat tóny na notové osnově. Jedná se o pevnou tabulku, na kterou lze umisťovat žetony a určovat tak notový zápis. Pro představu příkládám foto vlastní notové osnovy, kterou jsme se žáky nejprve vyráběli a následně využívali. Namísto žetonů jsme používali skořápky od vlašských ořechů.

Obrázek 9 Vlastní notová osnova inspirovaná M. Montessori

5.4. Osobnost učitele

Nenápadné vedení a taktní pomoc, to je hlavní role učitele v montessori pedagogice. Literatura dokonce uvádí, že učitel je spíše průvodcem, což potvrzuje i motto celé montessori pedagogiky, zmíněné výše. Pro lehkou orientaci v tom, jaký by průvodce měl být, vytvořila M. Montessori dvanáct bodů:

- Musí vytvořit předem připravené prostředí a starat se o něj
- Musí sám ovládat užívání a využití didaktického materiálu a umět dětem zprostředkovat jeho používání
- Je aktivním, když zprostředkovává dítěti vztah s okolím, je pasivním, pokud se tento vztah již uskutečnil
- Musí děti neustále pozorovat a diagnostikovat, aby uměl pomoci v okamžiku, kdy je požádán o pomoc
- Musí a smí podat pomocnou ruku jen tehdy, když je požádán o pomoc
- Musí umět naslouchat, až potom se ptát
- Musí respektovat dítě, když pracuje, a nevyrušovat ho
- Musí respektovat dítě, když dělá chyby, aniž by ho hned opravoval
- Musí respektovat dítě, které odpočívá a přihlíží práci jiných, aniž by ho rušil a nutil do práce
- Musí se stále pokoušet nadchnout děti pro práci
- Musí děti nechat pocítit, že se na jeho pomoc mohou kdykoliv spolehnout, nesmí ale svoji pomoc nikdy vnucovat
- Nabízí dítěti, které dokončilo svoji práci a vyčerpalo své síly, mlčky svoji duši (AMA SCHOOL 2019)

6. Porovnání různých přístupů k hudební výchově na 1. stupni

Ačkoli v klasických základních školách v posledních letech dochází k pozvolné změně v pojetí konceptu hudební výchovy, je stále výuka v mnoha ohledech odlišná oproti výuce na školách alternativních. V současné době dochází dokonce k úpravám v RVP, což by se mohlo projevit například snížením nároků na výstupy, které jsou v RVP definovány. V následujících odstavcích uvádím strukturované shrnutí pojetí hudební výchovy na běžné základní škole, waldorfské škole a montessori škole. Nejedná se o výčet všech rozdílů, které tato tři různá pojetí vzdělávání nabízí. Zaměřuji se pouze na ty nejdůležitější, které lze ve výuce hudební výchovy rozlišit.

- Časová dotace
 - Klasická ZŠ: 1 týdně/45 min
 - Waldorfská škola: Hudební výchova se prolíná do všech hodin, každé ráno se začíná hudbou; 1 týdně/45 min
 - Montessori škola: Samostatný předmět 1 týdně/45 min; hudební výchova je součástí kosmické výchovy (výchova k míru)
- Primární cíle
 - Klasická ZŠ: Zprostředkování hodnot obsažených v hudbě a dodržení stanovených edukačních cílů
 - Waldorfská škola: Waldorfská škola není orientovaná na výkon; cílem tedy je pomocí hudby kultivovat, harmonizovat, umravňovat, obohacovat emocionální prožitky, podporovat obecnou inteligenci, paměť, fantazii, představivost a sociální vazby
 - Montessori škola: Hudební výchova je součástí kosmické výchovy, proto je hlavním cílem již zmíněná výchova k míru a rozvoj smyslových dovedností a schopností
- Metody výuky
 - Klasická ZŠ: Aktivizující metody, výklad, didaktické hry, praktické metody
 - Waldorfská škola: Výuka pomocí nápodoby (první tři období), aktivizující metody
 - Montessori škola: Aktivizující metody, didaktické hry, praktické metody

- Nejvyužívanější organizační formy výuky
 - Klasická ZŠ: Hromadná, Skupinová
 - Waldorfská škola: Hromadná, skupinová, individuální
 - Montessori škola: Individuální
- Požadované prostory
 - Klasická ZŠ: Odborná učebna, často kmenová učebna
 - Waldorfská škola: Odborná učebna, kmenová učebna
 - Montessori škola: Samostatná oddělení ve třídách (edukační koutky)
- Vybavení a pomůcky typické pro výukový styl
 - Klasická ZŠ: Klavír (klávesy), rytmické nástroje, Orffovy nástroje
 - Waldorfská škola: Flétna, lyra, kantele, pentatonická flétna, Orffovy nástroje
 - Montessori škola: Zvonky, didaktické hudební pomůcky, Orffovy nástroje, netradiční nástroje
- Specifické požadavky na vyučujícího hudební výchovy
 - Klasická ZŠ: Učitel se musí orientovat v základní hudební problematice vyučované na 1. stupni ZŠ; učitel by měl zvládat hru na hudební nástroj; učitel by měl mít obecný kulturní přehled
 - Waldorfská škola: Učitel a třída pracují jako celek; učitel žákům představuje svět, který mají kolem sebe; učitel musí mít vysokou pedagogicko-psychologickou připravenost v kombinaci s uměleckou tvořivostí a manuální zručností
 - Montessori škola: Učitel je koordinátor samostatné činnosti dítěte; nehledá chyby na dítěti, ale rozvíjí svou osobnost neustálou reflexí; učitel v montessori škole ovládá didaktické pomůcky a orientuje se v dané problematice, aby mohl být žákovi nápomocen v jakýchkoli situacích; učí žáka k sebekontrolě a porovnávání
- Hodnocení
 - Klasická ZŠ: Klasifikace pomocí číselné škály od 1 do 5
 - Waldorfská škola: Slovní hodnocení
 - Montessori škola: Slovní hodnocení
- Nejdůležitější výstupy
 - Klasická ZŠ: Znamka na vysvědčení, naučené lidové a umělé písně, znalost hudební teorie, třídní besídka, školní besídka apod; zájem

o hudebně kulturní dění v místě, kde žák žije či studuje; výstupy korespondují s výstupy definovanými v RVP ZV

- o Waldorfská škola: Oslava ročních slavností, seznámení s lidovými, klasickými, církevními skladbami; hra na nástroj od útlého věku (nástroj je vybírán na míru každému žákovi); výstupy korespondují s výstupy definovanými v RVP ZV
- o Montessori škola: Hluboké spojení se zvukem a tónovou diatonickou řadou; individuální hra na zvonkohry, kdy dítě dokáže i samo vytvářet různé melodie; cvičení tichosti – učení se klidu vědomě, vnitřního ztítěnění; výstupy korespondují s výstupy definovanými v RVP ZV

Praktická část

V rámci praktické části diplomové práce jsem vytvořila deset na sebe navazujících metodických listů a k nim didaktická doporučení na hodiny hudební výchovy. Metodické listy jsou zajímavé právě tím, že využívají prvky waldorfské a montessori pedagogiky, čímž propojují alternativní a klasický model výuky. V následujících kapitolách je popsán postup tvorby metodických listů, jejich hodnocení a další doporučení pro práci s metodickými listy.

7. Hudební výchova v RVP

Metodické listy jsou vytvořeny v souladu se vzdělávacími cíli předmětu hudební výchova na prvním stupni ZŠ, které jsou definovány v RVP ZV. Tyto cíle jsou vymezeny v rámci pěti vzdělávacích oblastí (Dítě a jeho tělo, Dítě a ten druhý, Dítě a jeho psychika, Dítě a společnost, Dítě a svět):

- Žák rozvíjí jemnou i hrubou motoriku a zlepšuje své manipulační dovednosti
- Žák utužuje svou psychickou zdatnost, učí se rozumět svým pocitům a vyjadřovat je
- Žák poznává prostřednictvím hudby sám sebe a rozvíjí své individuální schopnosti a dovednosti, zároveň zažívá pocit sounáležitosti
- Žák rozvíjí své verbální i neverbální dovednosti
- Žák rozvíjí svou fantazii a tvořivost
- Žák se učí respektovat a být respektován
- Žák se učí hledat pomoci hudby souvislosti ve světě kolem sebe
- Žák se prostřednictvím hudby vzdělává a obohacuje své zkušenosti

Zároveň jsou metodické listy vytvořeny tak, aby jejich aplikací učitel rozvíjel tyto klíčové kompetence v oblasti hudební výchovy:

Klíčová kompetence k učení

- učitel vede žáky k pozorování a porovnávání, umožňuje žákům poznatky z hudební výchovy
- učitel vede žáky k užívání správné terminologie a symboliky
- žáci jsou motivováni k aktivnímu vnímání hudby

Klíčová kompetence k řešení problémů

- učitel vede žáky k rozpoznání a pochopení problému
- učitel vede žáky k ověřování správnosti řešení problému, sleduje pokroky žáků
- žák se učí pracovat s vlastní chybou, hledat správná řešení problému
- žák volí vhodné způsoby, ověřuje svá řešení

Klíčová kompetence komunikativní

- učitel se zajímá o náměty, názory a zkušenosti žáků, vytváří příležitosti pro relevantní komunikaci mezi žáky
- učitel vede žáky ke správné formulaci myšlenek, k výstižnému a kultivovanému projevu
- žáci naslouchají promluvám druhých, vhodně na ně reagují, zapojují se do diskuse
- žáci získávají potřebné dovednosti pro komunikaci s ostatními lidmi, užívají hudební terminologii

Klíčová kompetence sociální a personální

- učitel vede žáky k tolerantnímu a slušnému chování a jednání
- učitel vytváří možnosti pro práci v týmu, organizuje práci žáků ve skupině, společně se žáky vytváří pravidla práce v týmu
- žák se podílí na utváření příjemné pracovní atmosféry při týmové práci
- žák se učí přijímat, vnímat a tolerovat odlišnosti či zvláštnosti jiných, poskytne pomoc nebo o ni požádá

Klíčová kompetence občanská

- učitel umožňuje žákům chápání pravidel a společenských norem, vede žáky k jejich respektování
- učitel vede žáky k pozitivním postojům ke kulturním a uměleckým dílům
- žák si je vědom svých práv a povinností ve škole, třídě, týmu i mimo školu
- žák se učí respektovat přesvědčení druhých lidí, učí se schopnosti empatie

Klíčová kompetence pracovní

- učitel vede žáky k organizaci vlastní práce, práce v kolektivu, v týmu
- učitel napomáhá a podporuje žáky k budoucí profesní orientaci v oblasti umění a kultury

- žák dodržuje stanovená pravidla, plní své povinnosti, závazky
- žák je veden k ochraně kulturních a společenských hodnot

8. Popis aplikace metodických listů

Vytvořené metodické listy jsem použila při výuce hudební výchovy na Základní škole Oblačná v Liberci. S výukou jsem začala v listopadu 2022 ve druhé třídě. Ačkoliv z načtené literatury vím, že je třeba začít s dětmi nejlépe od první třídy, nebylo možné tuto podmínku splnit. Ve druhé třídě bylo v aktuální rok 30 žáků (19 chlapců a 11 dívek), proto bylo domluveno, že si mohou žáky rozdělit na dvě menší skupiny po patnácti dětech. S žáky jsem měla k dispozici klasickou kmenovou učebnu s kobercem. Využívali jsme ke hře na zvonkohry jak práci na koberci, tak lavice. Od ledna mi bylo vyhověno ze strany vedení školy a bylo mi umožněno vyučovat hudební výchovu i ve dvou prvních třídách. V 1. A bylo v té době 16 žáků a v 1. B 15 žáků. S těmito dvěma skupinami jsem pracovala do konce června a následně v dalším školním roce od září do prosince. V obou prvních třídách jsem metodické listy tvořila v souladu s RVP prvouky, protože jsem nechtěla, aby byla hudební výchova dále vytržena z konceptu celého vzdělávacího procesu. Tím se mi podařilo využít hudební výchovu jako předmět, který dokáže propojovat celý vzdělávací proces na prvním stupni ZŠ.

Předchozí skupinu (žáky 2. třídy) jsem nadále hudební výchovu vyučovat nemohla, ovšem chodila jsem do této třídy vyučovat jiné předměty. To mi umožnilo vytvořit aktivity na základě koncepce výuky waldorfské pedagogiky. Po dohodě s třídní učitelkou jsem mohla zařazovat aktivity se zvonkohrami do jiných vyučovacích hodin mezipředmětově. Nejvíce jsem vybrané hudební prvky zařazovala v hodinách českého jazyka, výtvarné výchovy a pracovní výchovy.

8.1. Charakteristika vybraného vzorku

1.A

Třídou navštěvuje 16 žáků, z toho 9 dívek a 7 chlapců. V průběhu druhého pololetí byli do třídy přijati dva noví žáci z Ukrajiny (1 dívka a 1 chlapec). Tito žáci nebyli vybaveni znalostí českého jazyka, což pro ně, hlavně v prvních měsících, byla bariéra. Zároveň jsou ve třídě dva žáci, kteří dochází do pedagogicko-psychologické poradny (PPP) a mají diagnostikované specifické poruchy učení a chování. Na konci školního roku přešel jeden žák ze zdravotních důvodů k domácí výuce. S tímto žákem jsme byli jako třída v kontaktu, protože některé hodiny (dle jeho zdravotních možností) s námi žák absolvoval online. V červnu na konci školního roku nebyl jeden z ukrajinských žáků puštěn do dalšího ročníku a bylo navrženo opakování prvního ročníku. Zároveň byli

na začátku školního roku 2022/2023 přijati do třídy další dva ukrajinští žáci. Nyní je tedy ve třídě 19 žáků, z toho 10 dívek a 9 chlapců.

1.B

Třidu navštěvuje 15 žáků, z toho 8 dívek a 7 chlapců. Již od začátku roku je ve třídě žák, který narušuje klima třídy. Komunikace s matkou byla zprvu náročná, protože si nepřipouštěla možné diagnózy, které se nabízely. Až po návštěvě PPP, kde byla žákovi diagnostikována porucha pozornosti s hyperaktivitou a vysoké IQ, byl žákovi vytvořen individuální vzdělávací plán (IVP). Od nového školního roku byla do třídy přidělena asistentka pedagoga právě k zmíněnému žákovi. Třída je ve svém prospěchu průměrná a její výhodou je nízký počet žáků. Výuka v této třídě byla pro mě výzvou a těšila jsem se, zda hra na zvonkohry pomůže klima ve třídě zlepšit.

2.A

V této třídě převažuje počet chlapců nad počtem dívek. Z celkového počtu 28 žáků je ve třídě 18 chlapců a 10 dívek. V průběhu roku se však stav měnil. Nejprve přišel chlapec, který absolvoval první rok školní docházky v Anglii, po půl roce odešel a vystřídala ho dívka, která přišla také z Anglie. Tato dívka na konci školního roku odešla, proto se třída vrátila na původní stav 28 žáků. Ve třídě je také žákyně, která navštěvuje psychologa, protože propadá záchvatům vzteku. Spouštěčem jejich záchvatů může být cokoliv. Ve třídě je kromě třídní učitelky také učitelka párová. V této třídě není žádný žák s IVP.

8.2. Základní škola Oblačná – výuka hudební výchovy

Základní škola Oblačná je nejstarší školou v Liberci s kapacitou 320 žáků. První stupeň je tvořen vždy jednou třídou v ročníku, pouze současné druhé třídy jsou dvě. Hudební výchova je na základní škole vyučována jako rovnocenný předmět třídními učiteli, kteří nejsou specialisté na hudební výchovu a v hraní na nástroj jsou začátečníci. Hudební zaměření má na škole třídní učitel čtvrté třídy, který vyučuje hudební výchovu také na druhém stupni.

Hudební výchova je vyučována převážně dle učebnice a doprovodná hudba je pouštěna dle potřeby z CD. Žáci v hodinách hudební výchovy cvičí dechová cvičení, gymnastiku mluvidel, zpívají lidové i umělé písně, využívají hry na rytmické nástroje. Škola je vybavena klavírem, který je v učebně hudební výchovy, bohužel však není možné se v rámci výuky hudební výchovy na prvním stupni do specializované učebny dostat. Výuka hudební výchovy proto probíhá v klasických kmenových třídách a veškeré

potřebné vybavení si učitel musí přinést před výukou. V hudebně má učitel k dispozici klávesy, dvě zvonkohry, dvě flétny, několik sad rytmických nástrojů, boomwhackery a dřívka.

9. Didaktický postup k práci s metodickými listy

9.1. Didaktické zásady

Didaktické zásady k práci s metodickými listy jsou chápány jako možná forma doporučených pravidel. Rozhodně by se pedagog neměl nechat ovlivnit například zaměřením na mezipředmětové vztahy, které jsou v této práci využity. Naopak by měl každý učitel, který bude s listy pracovat, projevit vlastní tvořivost. Najít si vlastní upotřebení v konkrétní třídě a hodině hudební výchovy na základní škole. Metodické listy by měly sloužit hlavně k zefektivnění výsledků vyučování hudební výchovy na klasických základních školách.

Vybrané prvky waldorfské a montessori pedagogiky, které byly v diplomové práci využity, přináší do hudební výchovy mezipředmětové propojení, které v dnešním pojetí hudební výchovy často chybí. Také zaměřením na vývoj dítěte a hlubší duchovní pojetí, které dítě v daném věku prožívá, je přínosem ve výuce nejen hudební výchovy, ale celkového vývoje a vzdělávacího procesu.

Každý metodický list je vymezen cílem vyučovací jednotky, časovou dotací, mezipředmětovými vztahy, očekávanými výstupy, organizačními formami, vhodnou motivací, postupem ve vyučovací hodině a reflexí. Důležité je zmínit, že při práci s těmito listy je zásadní princip cílevědomosti. To znamená stanovení si jasných dílčích cílů. Dále princip systematičnosti, čímž rozumíme požadavek, aby veškeré aktivity byly uspořádány v logickém sledu a působení pedagoga bylo soustavné. Dalšími principy, které nesmíme podcenit, je princip aktivnosti, názornosti, porozumění, trvalosti, přiměřenosti, emocionálnosti, vědeckosti.

9.2. Výukové metody

Výukové metody dělíme na metody slovní, názorně-demonstrační a dovednostně-praktické.

Právě dovednostně-praktické metody jsou využity v práci se zvonkohrami. Žáci se nejprve učí nápodobou a následně začínají s experimentováním a manipulováním. V prvních fázích práce s metodickými listy se snažíme žáky pomocí nápodoby naučit úchop paličky a hru na zvonkohry. Následně podle příběhů žáci experimentují s hrou na zvonkohry, nakonec žáci objeví spousty zajímavostí jak o sobě samém, tak o okolním světě.

9.3. Zásady práce se zvonkohrou

1. Úvodní příprava zvonkohry – základní pozice pro hraní na zvonkohru je taková, že zvonkohra směřuje svou širší částí vlevo a pomalu se sbíhá. Paličky jsou umístěny nad zvonkohrou a znovu je tam žák odkládá vždy, když na zvonkohru nehraje. Kameny, které vyjmeme necháme stranou. Je také možné žákům zvonkohry již předem připravit (záleží na věku žáků).

Obrázek 10 Zvonkohra připravená ke hře

2. Správný postoj u zvonkohry – žáci stojí u lavice, nebo mohou klečít na koberci. Důležité je, aby žáci měli tělo nad zvonkohrou a úderu paličkou na kameny přicházely shora. Žák by měl mít rovná záda, což zajistíme vhodně vysokou lavicí. Pokud bude lavice nízká, žák se bude hrbít. Pokud bude lavice vysoká, žák bude při hře na zvonkohru zvedat paže příliš vysoko.

Obrázek 11 Správný postoj

3. Správný úchop paličky x špatný úchop paličky.
 - a. Umístíme konec paličky do středu dlaně.

Obrázek 12 Umístění paličky do středu dlaně

- b. Paličku chytíme palcem a ukazovákem a rozhýbeme paličku volně v mezi prsty.
 - c. Přiklopíme paličku prsty shora a palec proti prstům. Ukazovák a palec drží paličku, zbytek prstů směřuje dolů, ruka je uvolněná.

Obrázek 13 Špetkový úchop paličky 1

Obrázek 14 Špetkový úchop paličky 2

4. Nastavení pravidel.

Obrázek 15 Ukázka nastavených pravidel

5. U metodických listů 1-6 hrajeme pouze jednou paličkou.
6. Příběhy, které učitel pro hru využívá, vymýšlí k aktuálním probíraným tématům v konkrétním ročníku.
7. Učitel drží při hře doby na bubínek, klavír (akord G).
8. Učitel žáky motivuje příběhem, hrou pomocí nápodoby, předměty apod.
9. Učitel každou hodinu s žáky na závěr reflektuje, tím dokáže zkvalitnit další vlastní přípravu.
10. Pravidelnost a procvičování.

Metodické listy jsou vytvořené jako postupně graduující, to znamená, že z didaktického hlediska nelze přeskakovat jednotlivé etapy výuky. Učitel začíná s prvním metodickým listem a na něj navazuje těmi dalšími. Každý metodický list je vymezen očekávanými výstupy. Pokud žák výstupy zvládne, může učitel postoupit k dalšímu listu. V praxi to znamená, že učitel může u jednoho pracovního listu zůstat déle, případně se může vrátit k listům předchozím a pracovat na zdokonalení a osvojení si herních dovedností v nabízených aktivitách. Vyplývá z toho to, že učitel nesmí pokračovat v metodických listech dále, pokud si není jistý správnou technikou a naplněním očekávaných výstupů. Pokud se učitel rozhodne pokračovat dále v metodických listech a získané dovednosti nejsou dostatečně zvládnuté, hrozí, že se u dítěte nepodaří rozvíjet jeho správný osobnostní ani intelektuální potenciál.

10. Metodické listy

10.1. Metodický list č. 1

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	45 min
Téma	Úvodní hodina – seznámení se zvonkohrou a vytvoření pravidel v hodinách hudební výchovy
Mezipředmětové vztahy	Člověk a jeho svět – zkoumání materiálů Český jazyk – slova mnohoznačná – zvonek
Očekávané výstupy	Žák umí vysvětlit pravidla nastavená v hudební výchově. Žák respektuje pravidla hry na zvonkohru. Žák zařadí zvonkohru mezi hudební nástroje.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Příběh <i>O kouzelné dece</i> , různé druhy zvonků a zvonkoher, xylofon, obrazový materiál – květina zvonek, pták zvonek zelený, polštářky (koberec, podsedačky), deka, papír A3, fix
Organizační formy	Skupinová a kooperativní

Postup ve vyučovací hodině:

Žáky motivujeme krátkým vyprávěním příběhu *O dece z půdy školy*, která nás bude provázet hodinami hudební výchovy.

- Příběh: O dece z půdy školy

Jednoho dne jsem se vydala na půdu naší školy. A na této staré půdě ležela ještě starší deka. Byla už trochu potrhaná, když jsem ji zrovna našla přehozenou přes zaprášené učebnice. Na první pohled byla naprosto obyčejná, ale až na ten druhý pohled jsem zjistila, že z té deky kouká malý lísteček. Raději jsem si ho schovala. Přečte mi někdo z vás, děti, co na tom lístečku je? (děti čtou zaklínadlo) Děti, vy tomu rozumíte? Zkusíme to zaklínadlo říct všichni společně? Prima, tak jdeme na to.

- Zaklínadlo:

Kouzelná deka první á,

tajemství svá ukrývá.

Zvědaví jsme zas a zas,

co tu pro nás dneska máš.

Kouzelná deka první bé

tajemství své odkryje.

Zvědaví jsme zas a zas,

co tu pro nás dneska máš.

Žáci sedí v kruhu. Uprostřed kruhu je deka, pod kterou je klasický zvonek, zvonkohra, xylofon a obrazový materiál. Držíme se společně za ruce a říkáme kouzelné zaklínadlo. Deku odkryjeme a necháme žáky, aby si očima prohlédli, co deka ukrývala. Poté si o věcech povídáme a necháme je dětem i osahat. (Jak se předměty nazývají, k čemu slouží, hledáme souvislosti mezi předměty, z jakého jsou materiálu, zda je daný předmět hudební nástroj apod...) Zvonkohru si necháme až na závěr.

Vytvoření pravidel (Obrázek 15): Zvonkohru, kterou jsme zmínili, jako poslední si necháme uprostřed kruhu i s paličkami a vedle ní umístíme papír A3 a fix. Společně s žáky vytvoříme základní pravidla, která budeme v hodinách dodržovat. Pravidla si vystavíme v učebně.

- Pravidla:

Hudební signály – hudební signál je ve výuce hudby klíčový. Společně s žáky se domluvíme na gestu, které nám ukončí hru na nástroj. Také si domluvíme signál začátku hry na nástroj a do třetice signál, který značí přepnutí z lidské řeči do té hudební a naopak.

Hudební x lidská řeč – Hudební řeč je taková řeč, kde hrají pouze nástroje. Je to řeč kouzelná a lidská řeč ji v žádném případě nesmí vyrušit. Lidská řeč, je řeč, kterou běžně mluvíme. Pokud však hrajeme, tak lidskou řeč nepoužíváme.

Žákům rozdáme zvonkohry, zatím bez paliček. Necháme je se zavřenýma očima osahat zvonkohry. Následně vedeme diskuzi o materiálu, tvaru celé zvonkohry. Seznámíme žáky s jednotlivými částmi zvonkohry a přidáme jim ke zvonkohře i paličky, které (pokud zrovna nehrajeme) leží vždy za zvonkohrou.

Pozn: Pokud máme zvonkohry uložené v krabičkách každou zvlášť, necháme žáky, aby si zvonkohru sami vytáhli.

Správný úchop paličky – naučíme žáky správný úchop paličky (viz kapitola 9.3.).

Hra na zvonkohru: Necháme žáky hrát všechny společně na zvonkohry. Kontrolujeme správný úchop a dodržení pravidel. Pomocí domluveného gesta ukončíme hru na zvonkohry a položíme žákům závěrečnou otázku: Líbilo se vám, jak jste nyní hráli společně na zvonkohry? Navodíme tak téma další hodiny a tím bude zvuk a tón, proč nám zvonkohry nezněly pěkně a jak to napravíme?

Zvonkohry, které jsme použili, dáme doprostřed kruhu a přikryjeme je naší kouzelnou dekou. Sedíme opět v kruhu. Učitel pošle po kruhu jednu paličku od zvonkohry, která nyní slouží jako mikrofon. Každý žák má za úkol říct, co si z hodiny pamatuje, co se dozvěděl nového, co ho zaujalo.

Hodnocení metodického listu č. 1

Očekávané výstupy/cíle této hodiny byly naplněny částečně. V dalších hodinách je nutné opět připomenout pravidla hry na zvonkohry a procvičit jejich respektování. Zvolená motivace byla velice lákavá pro žáky první třídy. Kouzelný a tajemný svět zajímavých a záhadných příběhů byl pro žáky velice zajímavým prvkem. Žáci měli tendence sdělit svůj názor, a to i bez vyzvání učitelem. Respektování pravidla hudební a lidské řeči je nutné striktně dodržovat. Úkolem učitele je být důsledný. V úvodních hodinách nastavujeme pravidla, která platí po celou dobu další výuky. Pokud postavíme kvalitní základy, můžeme se o ně v pozdější době s jistotou opřít, a tím si práci v mnohém usnadnit. Kouzelné zaklínadlo doporučuji učit s pohybem. Žákům stačí elementárními pohyby, nicméně k jejich rozvoji je pohyb spojený s říkadlem důležitý.

10.2. Metodický list č. 2

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	45 min
Téma	Zvonkohra – tón a zvuk
Mezipředmětové vztahy	Člověk a jeho svět – zvuky okolo nás, nářadí, povolání
Očekávané výstupy	Žák vlastními slovy vysvětlí rozdíl mezi tónem a zvukem. Žák přidá vlastní řešení a návrhy do diskuzí. Odpovídá na kladené otázky a nebojí se sdělit třídě svoji odpověď.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, zvonkohry, vytvořená pravidla
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Na úvod hodiny sedíme v kruhu okolo kouzelné deky a pošleme mikrofon z paličky od zvonkohry. Položíme otázku: Co si pamatuješ z předchozí hodiny? Řekni jednu informaci. Připomeneme hlavně pravidla, na kterých jsme se společně předchozí hodinu domluvili.³

Na koberci připravíme opět kouzelnou deku, pod kterou umístíme dvě zvonkohry. Jednu klasicky bez úprav, u druhé vyndáme kameny (C, F), které položíme vedle na koberec. Společně hádáme, co nám dnes deka přikouzila. Říkáme zaklínadlo o kouzelné dece, poté odkryjeme deku. Necháme žáky asi 1 min si prohlédnout, co nám deka tuto hodinu připravila. Následně necháme žáky, aby zkusili přijít na to, proč má jedna zvonkohra oddělané kameny. Tipy žáků zaznamenáme na tabuli.

Hraje učitel: Učitel si bere vlastní zvonkohru a paličkou hraje na kámen, který leží na koberci/podlaze. Žákům položíme otázku: Co vám tento zvuk připomíná? Žáci odpovídají (třukání kladívka, když tatínek doma pracuje ...) Žáci přijdou na to, že slyší zvuk.

³ Pokud žák v úvodu hodiny mluvit nechce, nebo informaci neví, nenutíme ho si vzpomenout. Je v pořádku, že mikrofon předá dalšímu kamarádovi.

Hraje učitel: Učitel vloží vyndaný kámen zpět do zvonkohry a zahraje paličkou jeden úder a nechá tón znít (hraje stále na stejný kámen). Děti slyšely jste nyní zase nějaký zvuk, nebo to byl tón? Žáci se naučí rozeznat tón a zvuk. Jak dlouho děti tón zněl? Zabalte se do klubíčka a zkuste poslouchat ještě jednou. Až tón neuslyšíte, narovnejte záda a zůstaňte klečet. Učitel opakuje 3 – 5x. Při opakování poslechu tónu je důležité naprosté ticho. Žáci zjistí, že s každým dalším opakováním slyší tón o trochu déle. Je to tím, že ucho již ví, na jaký podnět se zaměřit a mozek tak soustředí svou pozornost k nácviku poslechu. Obměnou této hry může být počítání – Jak dlouho slyšíte tón znít? Počítejte!

Učitel žákům rozdá zvonkohry a připomene, kde leží paličky, jaké jsou signály a jaký je úchop paličky. Učitel nechá žáky hrát zatím jen jednou paličkou. Učitel nechá žáky hrát dle libosti. Hra, kdy žáci hrají společně, nám připomene, že nám zvonkohry vůbec neladí. Hru učitel zastaví a společně s žáky zkouší přijít na to, proč zvonkohry nezní při společném hraní pěkně.

Pomoc od kouzelné deky: Návodnými otázkami se vrátíme k úvodu hodiny. Kouzelná deka nám již napověděla, že nějaké kameny se musí ze zvonkohry vyndat. Žáci zjistí, že ze zvonkohry musí odebrat kameny C a F. Hraje se opět společně, každý může hrát libovolný rytmus, melodii i tempo. Učitel položí otázku: Děti, bylo to lepší? Znělo to nyní lépe? Ano! Poděkujeme dece za radu, kterou nám dnes dala.

V závěru si shrneme návrhy, které žáci v úvodu hodiny navrhovali na tabuli a vyhodnotíme, zda se někdo svým odhadem přiblížil správnému řešení. Zabalíme se do klubíčka a hodinu končíme tím, že žákům učitel zahraje na zvonkohru pomalou relaxační melodii na zklidnění.

Hodnocení metodického listu č. 2

Cíl hodiny byl naplněn. Motivace kouzelnou dekou, která propojuje všechny metodické listy, byla opět úspěšná. Žáci měli stále problém s pravidly, která jsme nastavili v úvodní hodině hudební výchovy, proto jsme se zdrželi o něco déle opakováním pravidel a vysvětlením důležitosti každého pravidla. Následně nezbyl vymezený čas k práci se zvonkohrou. Tuto hodinu jsem s jednou skupinou opakovala i tu následující vyučovací hodinu hudební výchovy, abychom si upevnili základy pro práci se zvonkohrou. Z pohledu učitele nelze pospíchat. Pokud žáci nemají nějaký prvek dostatečně upevněný, je nutné zůstat u dané problematiky a věnovat se jí opakovaně. Jako námět na zlepšení navrhuji malé pracovní skupiny s maximálně osmi až deseti žáky.

10.3. Metodický list č. 3

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	2 x 45 min
Téma	Zvonkohra – historie
Mezipředmětové vztahy	Člověk a jeho svět – pravěk, Asie Pracovní výchova – výroba zvonkohry Český jazyk – skládání věty ze slov
Očekávané výstupy	Žák vyjmenuje tři libovolné informace z historie zvonkohry. Žák hraje na zvonkohru dle pokynů učitele.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, mapa světa/globus, mušličky, obložky, klacíky různé velikosti, prázdné ulity, korálky, knoflíky, provázek, CD přehrávač, zvonkohry pravidla, encyklopedie, rozstříhané věty na slova a roztříděné podle barev do dvojic, papír A3, lepidlo, zvonek, zvonkohry
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Hra: Najdi, co je tu nového. Ve třídě přibyly 3 nové předměty. Vyzveme žáky, aby se rozhlídli a předměty našli a přinesli je na kouzelnou deku, která je uprostřed kruhu. Žáci najdou globus, zvonkohru z mušliček a CD přehrávač.

Žák si vylosuje lísteček s obrázkem. Připravíme tři možnosti dle předmětů, které žáci našli ve třídě (globus, zvonkohra z mušlí, CD přehrávač). Tímto postupem žáky rozdělíme do 3 skupin.

Ve třídě máme vytvořená tři stanoviště. Skupiny postupně projdou všemi třemi stanovišti/aktivitami. Posuny po stanovištích řídí učitel zvonkem, na který zazvoní. Tím dá povel žákům k přesunu.

Žáci u prvních dvou aktivit (globus a zvonkohra) pracují samostatně, dle zadaných instrukcí. Ve třetí skupině je přítomen učitel a vede hru na zvonkohry.

Skupiny střídáme po pravidelných intervalech, ideálně po 15 minutách.

Rozdělení stanovišť:

- Globus/mapa – Žáci ve skupině skládají věty. Věty mají rozstříhané na slova. Každá skupina má za úkol složit 2 věty – získají tím informace o historii zvonkoher. Věty, které skupina složí, nalepí na připravený papír A3. Pokud má skupina věty složené a zbývá čas, hledá další zajímavé informace v poskytnutých knihách. Získané informace doplní na papír také, skupina může papír doplnit o kresby zvonkoher.
- Zvonkohra – Žáci z připravených materiálů vyrábí zvonkohru – jednu velkou společnou do třídy.
- CD přehrávač – Žáci si poslechnou zvuk větrné zvonkohry na zahradě. Poté hrají dle instrukcí učitele. Začínáme hrou na zvonkohry s jednou paličkou, kdy učitel žáky vede, aby hráli jako když:
 - padá na zahradu jemný sníh
 - sněhových vloček padá najednou víc a rozchumelilo se
 - opět padá jen pár vloček, dopadají na zem pomalu a lehce
 - z ničeho nic se rozfoukal vítr a venku je velká chumelenice
 - apod.

Poznámky:

Při aktivitách učitel dbá na domluvené signály a pravidla, pokud je žáci nedodržují, učitel je ten, kdo je připomíná.

U této aktivity dbáme na vyspělost/sociální chování třídy, se kterou pracujeme. Věty z historie volíme jednoduché a ověříme si u žáků jejich porozumění. Pokud bychom aktivitu zařazovali ve vyšším ročníku, určitě můžeme náročnost aktivit ztížit, přizpůsobit vědomostem žáků.

V závěru hodiny přineseme na kouzelnou deku společně vytvořenou zvonkohru a také čtvrtku A4, kde jsou nalepené a napsané zjištěné informace. Zjištěné informace přečteme a případně vysvětlíme otázky, které žáci mohou mít. Zvonkohru, kterou žáci společnými silami vytvořili, vystaví učitel ve třídě. Následně uzavře učitel hodinu společnou hrou na zvonkohry. Připomene správné držení paličky, zkontroluje vydané kameny a již nacvičené pokyny. Nacvičenou aktivitu zahrajeme na závěr hodiny se všemi žáky společně (Hraj, jako když: padá sníh...).

Hodnocení metodického listu č. 3

Očekávaný výstup zaměřený na historii zvonkoher nebyl naplněn všemi žáky. Slabší žáci si nebyli schopni vybavit tři informace o zvonkohře. Ostatní výstupy byly naplněny. Motivace formou hledání nových předmětů byla žáky velice kladně ohodnocena. S nadšením hledali po třídě, co se změnilo.

Přesuny mezi stanovišti bývají mnohdy hlučnou a zdlouhavou záležitostí. Je nutné si předem připravit strategii přesunu. Například dokud učitel hraje na zvonkohru, má žák čas na přesun, když učitel dohraje, žák již musí sedět na svém místě. Žáky tento přesun, jak motivuje, tak je pro ně zábavným prvkem.

U výroby zvonkohry žáci vedli různé diskuze, to narušovalo hodinu. Doporučuji stanoviště vytvořit tak, aby žáci, kteří vyrábí, nerušili ostatní žáky v práci.

Někteří žáci se setkali poprvé s globem a mapou světa a také s vyhledáváním informací v knize. Doporučuji žáky předem seznámit s globem/mapou světa a celkově je připravit na práci s knihou. To lze provést v jiných vyučovacích hodinách.

K výrobě zvonkoher doporučuji vytvořit obrázkový postup, který žáci pochopí. Učitel tak není nucen zdlouhavě postup vysvětlovat každé skupině zvlášť.

10.4. Metodický list č. 4

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	45 min
Téma	Zvonkohra – hra dle příběhu, melodie
Mezipředmětové vztahy	Prvouka – Zima usíná, jaro se probouzí Český jazyk – Vyprávění – kdo je to vypravěč, co mohu vyprávět, kdy si nejraději vyprávíme
Očekávané výstupy	Žák vyjádří děj příběhu pomocí hry na zvonkohru. Žák se aktivně zapojí do hry na zvonkohru. Žák slovně odůvodní zvolenou dynamiku v určitých pasážích příběhu.
Prostředí	Třída – lavice
Pomůcky	Zvonkohry, kouzelná deka, šála, rukavice, narcis, tulipán, sněženka, text s příběhem, rulička s textem: hraj podle příběhu.
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Na úvod hodiny připomeneme pravidla hry na zvonkohru a zopakujeme získané informace v předchozích hodinách. Volíme k tomu hru: Bleskový reportér.

- Reportér sbírá informace pouze týkající se zvonkohry. Ptáme se dětí, co už o zvonkohře znají, jaká jsou pravidla hry na zvonkohru, kdo již někdy hrál na zvonkohru apod. Reportérem se stává učitel. Pokud je skupina zvyklá na tuto hru, může otázky pokládat vybraný žák.

Žáci sedí v kruhu, uprostřed je opět kouzelná deka a pod ní jsou ukryté tajemné předměty. Dvěma žákům dovolíme pod deku nahlédnout. Ti pak mají za úkol pomocí pantomimy znázornit ostatním, co se pod dekou skrývá. Pod kouzelnou dekou žáci najdou šálu, rukavice, narcisky, sněženky, tulipány a ruličku s textem.

Žáci si přečtou vzkaz, který byl pod dekou ukrytý. Nápis zní: HRAJ PODLE PŘÍBĚHU. Jak se to asi dělá? Tak to já vím naprosto přesně, komentuje situaci učitel. Pojd'me to společně vyzkoušet.

Hra dle příběhu – učitel má vymyšlený příběh podle probíraného učiva v prvouce, matematice apod.⁴ Žáci se postaví k lavici se zvonkohrou. Žákům zvonkohry předem uchystáme tak, abychom mohli začít hrát v pentatonice. Učitel hraje společně s žáky a u toho vypráví příběh. Hraní podle příběhu opakujeme 2x.

- **Příběh sněženky**

Jak padají lehké bílé vločky na zem, to už všichni dobře známe. Snášejí se zlehounka, houpají se ve vzduchu a mají spoustu času na to, než dopadnou na zem. A když na ni dopadnou, jen lehounce o tu zem ťuknou. Ťuk, ťuk, ťuk, ťuk, ťuk, ťuk, ťuk. Dnešní den ovšem padají úplně jiné vločky. Jsou mokré a těžké, při každém dopadu se sebou plesknou o zem a roztají se. Promění se v kapku vody, která tiše odtéká po teplé zemi. Teče a vyhýbá se stéblům trávy, které se právě probouzí ze zimního spánku. Děti, poslouchejte! Z té trávy někdo volá úplně tenounkým hláskem: „Halooooo, tady. Tady jsem. Pojd' ke mně“. Co to jen cítím? To není možné, že by to byla zvědavost? To napětí! Musím hned běžet za tím hlasem. Běžím nejprve zvolna. Pak zrychluji. Ještě více zrychluji. Najednou zastavím! Koukám okolo sebe a co nevidím? První jarní sněženka. Hurá! Už je tu! Jaro přichází! Mám ohromnou radost! Chce se mi skákat a běhat stále dokola. A nejednou! Zima. Brrr, to se ochladilo. Klepu se a vidím, že i sněženka se schoulila. Zima ještě cení své zoubky. Znovu cítím ty těžké mokré vločky, střídají se s deštěm. Ťuk, plesk, ťuk, plesk, ťuk, plesk, pomalinku to ale přestává, ťuk, plesk, ťuk, plesk, ťuk, ťuk, a je klid, ticho.

Závěr hodiny přenecháme bleskovému reportérovi (učitel), který by rád věděl, jak se žákům podle příběhu hrálo, co by vylepšili, co se jim líbilo, co jim nešlo, co by příště udělali lépe.

Hodnocení metodického listu č. 4

Cíle hodiny byly naplněny až po několikátém opakování. Mohlo to být i tím, že u tohoto metodického listu byla motivace tou slabší stránkou.

⁴ V tomto metodickém listu je to příběh o květinách, proto také žáci našli pod dekou obrázky květin. Pokud by učitel volil jiné téma, je třeba změnit i předměty pod dekou.

Metodický list jsem opakovala několikrát jen v různých obměnách. Žákům jsem tak pomáhala upevnit hraní dle příběhu. Někteří žáci reagovali nedůvěřivě k vyjadřování se reportérovi v závěrečné reflexi. Jiným se to zase nesmírně líbilo. Je na učiteli, aby vhodně reagoval a pracoval se skupinou přesně tak, jak skupina potřebuje.

Velice důležité je zvolit příběh, který žáci dokáží zahrát, učitel se snaží co nejvíce využívat zvuků z přírody a okolního světa. Tyto zvuky jsou blízké i žákům.

Počáteční motivace nezafungovala dle mého očekávání. Doporučuji ji předem vyzkoušet a následně upravit dle potřeby.

Žáci, kteří jsou ostýchaví a nechtějí mluvit do mikrofonu, můžeme nechat svůj názor napsat. Vyměníme reportéra za krabičku tajných vzkazů a každý žák napíše svoje sdělení na lísteček anonymně. Učitel následně lístečky se souhlasem třídy čte.

10.5. Metodický list č. 5

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	45 min
Téma	Zvonkohra – rytmus, melodie
Mezipředmětové vztahy	Prvouka – emoce
Očekávané výstupy	Žák hraje melodie na zvonkohru do rytmu bubínku. Žák vyjádří 4 základní emoce pomocí hry na zvonkohru.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, bubínek, zvonkohry, obrázkové karty se 4čtyřmi základními emocemi (radost, vztek, smutek, strach), skřítek Hudebníček (figurka skřítko – lze i vlastnoručně vyrobit)
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Ztracená deka: Učitel žákům s lítostí oznámí, že se ze třídy ztratila kouzelná deka. Popíše svou emoci a zároveň hraje na zvonkohru své pocity.

V úvodu hodiny pracuje učitel s žáky na vyjádření pocitů. Nejprve vyjádřil své pocity učitel v rámci motivace. Následně vyzve žáky, aby každý zahrál na zvonkohru své vlastní pocity. Ostatní žáci se snaží hádat, jaká emoce byla hrou na zvonkohru žákem vyjádřena.

Přivolání kouzelné deky. Právě mi skřítek Hudebníček prozradil, že viděl kouzelnou deku poletovat po škole. Děti, zkusíme ji přivolat hrou na zvonky? ANO! Hrajeme a u toho učitel říká kouzelné zařikadlo.

- **Kouzelné zařikadlo**

Kouzelná deko, kde tě máme,

my tě zpátky přivoláme.

Těšíme se také dnes,

že nám kouzlo přineseš.

Najednou si všimneme, že ze skříně kouká kousek deky. Deku vytáhneme na koberec a posadíme se okolo ní do kruhu. V dece je schovaný nějaký předmět a tím je bubínek. Proč nám deka přičarovala bubínek?

Hra na ozvěnu: učitel na bubínek bubnuje různé rytmy a žáci opakují rytmus na dlaňový bubínek.

Emoce a rytmus: Učitel hraje doby (drží tempo) a žáci hrají dle vlastních emocí.

Následně učitel zmíní jednu ze 4 základních emocí. Žáci zkouší vyjádřit emoci hrou na zvonkohru a zároveň poslouchají učitelovu hru na bubínek, která se drží stále v jednom rytmu. Cílem aktivity je vyjádřit emoci a držet rytmus.

Hra: Závěrečné kolečko plné emocí. Tak nazveme poslední aktivitu, kterou učitel reflektuje hodinu. Učitel hraje na bubínek/klavír a každý žák individuálně vyjádří pocity z dnešní hodiny hrou na zvonkohru.

Poznámky:

Vyjádření pocitů je velice citlivé téma – respektujeme osobní zkušenosti dítěte a nenutíme ho do hraní, pokud zrovna nechce.

Hra na bubínek společně s hrou žáků na zvonkohru bývá zprvu nepřesná. Žáci se učí sladit ucho (sluch) a ruce (motorika). Hudba, kterou žáci tvoří by měla ladit do rytmu bubínku. Tato dovednost vyžaduje dlouhodobější trénink.

Bubínek lze nahradit i hrou na klavír, kde v levé ruce držíme akord G a pravou rukou hrajeme melodii. Pozor na tóny C a F, které nesmíme hrát ze stejného důvodu jako na zvonkohrách, tedy ladíme do pentatoniky, čímž jsou melodie líbivé a nezní falešně.

Hodnocení metodického listu č.5

Očekávané výstupy/cíle byly naplněny. Ztracená deka byla pro žáky výbornou motivací. Tím, že prvek kouzelné deky využíváme již od první hodiny, žáci se každý týden těší na nové dobrodružství. Zhudebnění říkadla pomocí zvonkoher bylo nesmírně působivé. Opakovali jsme ho nakonec několikrát po sobě a žáci v jedné ze dvou tříd, ve kterých jsem měla možnost aplikovat metodické listy, dokázali zahrát během několika opakování krásně sladěnou melodii. Ve druhé třídě se to až tak dobře nedařilo, nicméně výsledek byl také dobrý s ohledem na složení třídy. Učitel musí počítat s tím, že složení třídy je důležitým faktorem ovlivňujícím očekávané výstupy. Co se podaří v jedné třídě, nemusí fungovat v té druhé, a to se v tomto případě stalo. Doporučuji se připravit na obě varianty

a nenechat se zaskočit neúspěchem. Osvědčilo se mi, rozdělit žáky do menších skupin a nacvičit zhudebnění říkadla v menších skupinkách Až následně hrát jako celek.

10.6. Metodický list č. 6

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	2x45 min
Téma	Zvonkohra – Otevřený a uzavřený motiv, práce s motivem
Mezipředmětové vztahy	Prvouka – zvířecí rodiny, hospodářská zvířata
Očekávané výstupy	Žák dle sluchového vjemu rozezná stoupavou a klesající melodii. Žák dle sluchového vjemu rozezná začátek a konec skladby.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, zvonkohry, karty s obrázky hospodářských zvířat,
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Kouzelná deka na koberci urývá další tajemství. Říkáme zaklínadlo a čekáme, co deka přičaruje. Učitel koukne pod deku. NIC! Zkoušíme to znovu. Opět učitel zkontroluje. Zase nic! Že by byla deka rozbitá? Nebo to říkáme špatně? Pojdme to zkusit do třetice. Učitel vyzve žáky, aby všichni chytli část deky a společnými silami na raz, dva tři, teď deku zvedli. Jsou tam obrázky domácích hospodářských zvířat (učitel obrázky po druhém říkání nenápadně pod deku podstrčí – př.: teď budeme říkat se zavřenýma očima).

Hra na zvonkohry: Rozehrajeme se tím, že hrajeme podle obrázků, které žákům deka vyčarovala. Hrajeme jako kuřátko, kohout, kobyla, kráva, housátko, prasátko apod.

Nácvik otevřeného a uzavřeného motivu: Zvířátka připneme magnety na tabuli a domluvíme se, že jim společně zahrajeme písničku. Pro každé zvířátko jinou. Podmínkou je, že písnička musí znít pro celou zvířecí rodinu.

- Vytvoříme tři rodiny:
 - slepice, kohout, kuřátko – první rodina
 - ovce, beran, jehně – druhá rodina
 - prasnice, prase, sele – třetí rodina

Nácvik písně pro první rodinu: Začátek písně – děti hrají do rytmu klavíru (učitel drží akord G v levé ruce). Důležité je v tomto nácviku žáky navést tak, aby se soustředili na začátek melodie. Na to, jak zní? Jak melodie začíná? Vedeme diskuzi o tom, jak žáci slyší, že píseň zní. Hrajeme na motivy první zvířecí rodiny.

Dělíme žáky na dvě skupiny. První skupina hraje na zvonkohry píseň pro první zvířecí rodinu, druhá skupina doprovází hru na zvonky pohybem ve 4/4 taktu.

- Pohyb: Ruce před tělem mírně pokrčené ve výši ramen první dvě doby cvakáme prsty proti palci, druhé dvě doby pokrčené ruce v loktech, žáci mávají křídélky jako kuřátko.

Skupiny vyměníme.

Nácvik písně pro druhou rodinu: Prostředek písně – žáci hrají motivy, které jim připomíná ovce, beran a jehně. Žáci hrají tak, aby píseň nezačínala ani nekončila. Hrají střed písně. Učitel doprovází žáky na klavír, tím udává rytmus a tempo levou rukou akordem G. Pravou rukou může učitel hrát melodii (pozor opět nelze hrát tón C, F – pentatonika). Žáky rozdělíme na dvě skupiny. První skupina hraje na zvonkohry. Druhá skupina doprovází pohybem.

- Pohyb: Ruce před hrudníkem. Motáme předloktí.

Skupiny vyměníme.

Nácvik písně pro třetí rodinu: Konec písně. Nácvik uzavřeného motivu. Žáci hrají tak, aby vyjádřili konec písně. Hrají dle motivu třetí rodiny.

Opět učitel rozdělí žáky na dvě skupiny. První skupina hraje na zvonkohry. Druhá skupina doprovází pohybem.

- Pohyb: Ruce jsou v bok, krok vpravo přísun, krok vlevo přísun. Dbáme na rytmus. Učitel opět doprovází klavírem. Skupiny nezapomeneme vyměnit.

Po nacvičení jednotlivých částí hrajeme celou skladbu nejednou. Na tabuli máme pomocný obrazový materiál. Žáci vědí, kterou melodii hrají, pro kterou zvířecí rodinu.

Hra podle obrázků: Nácvič otevířeného a uzavřeného motivu – učitel žákům ukáže obrázek zvířete, žák podle výše nacvičeného hraje jednu ze tří skladeb. Necháme zahrát žáky nejprve individuálně, poté vyzkoušíme i jako celá kapela. K obrázkům přidáme následně ještě čísla. První rodina číslo 1, druhá rodina číslo 2, třetí rodina číslo 3. Hráti mohou žáci také podle čísel. Žáky lze opět rozdělit a polovina žáků hraje dle obrazové předlohy a druhá polovina doprovází hru pohybem.

Na koberci ve třídě sedí žáci v kruhu, každý drží část deky. Probrané učivo zopakujeme tak, že mluvíme o tom, co jsme se naučili v hodině hudební výchovy nového. Co jsme hrou podle obrázků zjistili. Nejprve mluví žáci sami, učitel se nakonec může i na nějaké informace doptat. Kdo promluvil, pustí se deky. Dáme tak šanci mluvit každému. Nakonec je deka položena na zemi a nikdo se jí nedrží.

Poznámky:

Motiv = nejkratší možný úsek, který v hudbě existuje.

Vedení této hodiny není jednoduché. Doporučuji učitelům si hodinu předem vyzkoušet a promyslet jednotlivé kroky.

Hodnocení metodického listu č. 6

Stanovené očekávané výstupy byly naplněny, ovšem za delší časový úsek, než jsem předpokládala. Žáky motivace rozbitou kouzelnou dekou nadchla a hodnotili ji velice kladně. Moment překvapení, že deka nejprve nepřikouzlila nic a až na třetí vyzvání přičaruje obrázky, byl pro ně právě tím zázračným kouzelným podnětem. Hodina byla organizačně poměrně náročná, doporučuji dělat krátké relaxační pauzy. Zařadit např. krátké dechové cvičení, či krátké relaxační a následně aktivizující cvičení, abychom žáky neunavili délkou nácvič melodií. Hodinu doporučuji rozdělit minimálně na dvě vyučovací jednotky s tím, že lze u nácvič této problematiky zůstat i déle a věnovat se procvičování a zdokonalování.

10.7. Metodický list č. 7

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	45 min
Téma	Zvonkohra – Hra dvěma paličkami
Mezipředmětové vztahy	Český jazyk – Malý princ
Očekávané výstupy	Žák zahraje dvěma paličkami na zvonkohru do rytmu bubínku nebo klavíru. Žák zhudební příběh dle vlastních pocitů a využívá k tomu dvě paličky.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, zvonkohry, kniha Malý princ, papír A5, pastelky, magnety
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Učitel pod deku umístí paličky ze zvonkohry tak, že do stojánku zapíchá paličky na stojato (stojánek z polystyrenu) a přikryje vše kouzelnou dekou. Na deku položíme knihu Malý princ. Žáci říkají zaklínadlo, následně hádají, co by pod dekou mohlo být a také, proč je na dece kniha Malý princ. Nápady žáků učitel nekommentuje, pouze odpovídá slovem „možná“.

Knihu Malý princ otevřeme na první kapitole, která se nazývá Hroznýš. Přečteme žákům krátký úryvek, který se týká kresby hroznýše, ale dospělí si myslí, že je to klobouk. Po přečtení hledáme souvislosti mezi kresbou a naší dekou. Žáky navedeme k tomu, že i pod naší dekou může být něco úplně jiného, než se na první pohled může zdát. Žáci své nápady nakreslí na kus papíru, který vyvěsí na tabuli. Indicie pro všechny je, že jsme v hodině hudební výchovy a tajemná věc pod dekou musí souviset s hudební výchovou.

Učitel odkryje deku a žáci uvidí paličky. Počet paliček odpovídá počtu žáků krát dva (pro každého dvě paličky). Necháme žáky, aby si každý vzal do ruky dvě a zopakujeme správný úchop paliček. Hru se dvěma paličkami začínáme hrou Hraj, jako když: startuje

letadlo, vzlétá Malý princ v letadle, klesá s letadlem, se plazí had, máš strach apod. (náměty učitel vybírá z knihy Malý princ).

Hraj dle příběhu: Učitel hraje na bubínek/klavír doby a vypráví příběh z Malého prince a žáci dle příběhu hrají na zvonkohry oběma paličkami. Lze opakovat několikrát, abychom dovednost hry se dvěma paličkami upevnili. Příběh je nutné se naučit z paměti, učitel nemůže číst z knihy, protože jeho role je u klavíru hrát doby.

- **Příběh:** Úryvek z knihy Malý princ – Hroznýš (Saint-Exupéry 2015)

Hra se dvěma paličkami: – Opět hrajeme hru Hraj, jako když a říkáme situace z příběhu: had spolkne kořist a je přecpaný, se mi něco poprvé podaří nakreslit a mám z toho velkou radost, byl Malý princ zklamaný, letíte v noci ke hvězdám apod. Upevníme tím dovednost hry se dvěma paličkami.

Na závěr hodiny si každý žák vezme jednu paličku od zvonkohry, mírným poklepáním se z ní stane mikrofon a žáci jeden po druhém říkají, co nového dnes objevili, co jim šlo a nešlo, co potřebují vylepšit. Paličku po své reflexi opět vrací do stojánku z polystyrenu.

Hodnocení metodického listu č. 7

Očekávané výstupy byly naplněny s výhradami. V obou třídách jsem narazila na komplikaci hry se dvěma paličkami, a to z důvodu špatné koordinace pohybů, obecně špatná motorika mezi současnými dětmi. Mezipředmětové propojení, jako prvek motivace, žáci ohodnotili s nadšením. Nenucenou formou jsme se dozvěděli o zajímavé knize a zároveň nám deka opět ukryla záhadné tajemství. Někteří žáci (v průměru 3 z 10) nebyli schopni během jedné hodiny zkoordinovat pohyby rukou při hře oběma paličkami. Z toho vyplývá, že je nutné se individuálně věnovat těmto žákům a zařadit nejméně jednu hodinu navíc, která bude zaměřena na aktivity a procvičení hry se dvěma paličkami.

Hodina je náročnější vzhledem k požadavku naučit se část příběhu z knihy. Doporučuji si příběh z knihy upravit tak, aby byl vhodný pro hru na zvonkohry. V této hodině doporučuji spíše doprovod na klavír. Příběh propojený klavírem, zvonkohrou a vypravěčem zní v konečném důsledku opravdu pohádkově.

10.8. Metodický list č. 8

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	2 x 45 min
Téma	Zvonkohra – hra ve dvojicích na jednu zvonkohru
Mezipředmětové vztahy	Prvouka – čas, roční období Dramatická výchova – ztvárnění hodin, pomocí vlastních těl
Očekávané výstupy	Žák soustředěně hraje vlastní melodii a respektuje hru ostatních (svého spoluhráče). Žák vyjádří roční období pomocí hry na zvonkohru, jeho projev je harmonický.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, zvonkohry, nahrávka zvuku hodin, obrazový materiál hodin, lano
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Učitel předem nachystá 7 lavic do kruhu a na jednu z lavic nachystá 7 zvonkoher a 14 paliček. To celé přikryje kouzelnou dekou. Žáci chytí deku a říkají zaklínadlo. Deku zvednou.⁵

Deka přikouznila málo zvonkoher děti. Co s tím budeme dělat? Žáci sami přijdou na variantu, že budou hrát ve dvojicích.

Žáci hrají na zvonkohry tak, že každý má své „políčko“. Políčka dělíme tak, že jeden z hráčů má pět kamenů, ten druhý 4 kameny. Na zvonkohry hraje každý žák pouze jednou paličkou.

Žáci hrají dle pokynů učitele, ten žákům říká, jak mají hrát. Je na učiteli, zda zvolí postup od vteřiny až k roku nebo naopak.

Hraj jako vteřinová ručička, jako minutová ručička, jako když odbíjí čtvrt, půl třičtvrtě. Následuje hra na týdny, jak podle žáků zní pondělí, úterý, vyjmenujeme všechny dny

⁵ Počty lavic volíme dle velikosti skupiny, lavic a paliček je dle počtu žáků ve skupině.

v týdnu. Poté jak znějí měsíce, tím se učitel dostane i k ročním obdobím, a nakonec k celému roku.

V průběhu hry učitel zařadí pohybovou aktivitu. Rozdělí žáky do skupiny po 4-5 žácích. Úkolem je, aby žáci ze svých těl vytvořili pohyblivé hodiny. Inspirací je pro žáky melodie tikajících hodin a obrázek hodin. Následně dáme žákům 5-10 min na přípravu. Učitel opět využije kouzelné deky. Pokud žáky, kteří ze svých těl vytvořili hodiny, přikryje kouzelnou dekou a následně je odkryje, hodiny se rozpohybují i se zvuky. Po dalším přikrytí se hodiny zastaví.

Učitel spojí hru na zvonkohry a živé hodiny. Skupina žáků, která hraje na zvonkohry, představuje zvuk hodin. Zbylí žáci utvoří dvě skupiny a každá skupina představuje jedny hodiny. Hodiny se rozpohybují hrou na zvonkohry. Skupiny střídáme.

Hodinu ukončíme tak, že na koberci vytvoří učitel kruh z lana a vyznačí na hodinách 3 hodiny, 6 hodiny, 9 hodiny a 12 hodin, umístěním zvonkohry na danou pozici. Následně má každý žák za úkol se postavit na tu pozici v hodinách, kde mu je nejpříjemněji, může být i ve středu kruhu/hodin. Své umístění pak žáci zhodnotí. Např. Postavil jsem se na šestou hodinu, protože se mi dařilo hrát na zvonkohru dny v týdnu, ale necítil jsem se dobře při ztvárnění hodin těly. Proto jsem v polovině, tedy na šestce.

Poznámky:

Žákům lze poskytnout obě paličky, nicméně je nutné, aby žáci měli dokonale osvojenou hru na zvonkohru s jednou paličkou.

Hodnocení metodického listu č. 8

Vzhledem k náročnosti očekávaného výstupu nedošlo k naplnění u všech žáků. Nicméně hodnotím tento cíl nadefinovaný správně, jen cesta k dosažení cíle je časově více náročná. Motivace v tomto metodickém listu patří k těm slabším, nicméně jednoduchý začátek nezabere moc času a žáky donutí se zamyslet nad objektem, který vidí odkrytím kouzelné deky. V hodinách, ve kterých jsme procvičovali právě hru ve dvojici na jednu zvonkohru, jsem pocítila nutnost dodržování nastavených pravidel nejvíce.

Líbilo se mi, že žáky hrou na zvonkohry ve dvojici učím mimo jiné také spolupráci a komunikaci. Doporučuji, aby žáci stáli u zvonkohry naproti sobě, nikoli vedle sebe. Výhodou je větší prostor, který kolem sebe mají při hře na zvonkohru.

10.9. Metodický list č. 9

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	2 x 45 min
Téma	Zvonkohra – Dynamika
Mezipředmětové vztahy	Prvouka – povolání, místo, kde žiju
Očekávané výstupy	Žák sluchem rozezná 5 dynamických stupňů a zahraje je na zvonkohry. Žák reaguje na hru spolužáka a prokáže dovednost improvizace.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, zvonkohry, koš s předměty
Organizační formy	Skupinová, individuální

Postup ve vyučovací hodině

Žáci si sednou co nejbližší k sobě, učitel je přikryje dekou. Společně říkají zaklínadlo. Ve třídě se po ukončení zaklínadla objeví koš s neznámými předměty (5 předmětů). Předměty učitel nachystá dle vlastního uvážení a lokality, kde žáci navštěvují ZŠ (místo, kde žijí) na téma povolání.

Necháme košík uprostřed kruhu a postupně učitel jednotlivé předměty vytahuje a posílá dětem. Žáci říkají návrhy, o jaký předmět se jedná a k výkonu jakého povolání je předmět potřeba.

Zkoušíme, zda předmět vydává nějaký zvuk, tón a zkoumáme jeho vlastnosti. Ke každému předmětu přiřadí žáci lísteček s popisem povolání a dynamickou značkou.

Předmět pod dekou	=>	Povolání	=>	Dynamická značka
zkumavka		vědec		slabě (piano)
model pily/sekery		dřevorubec		silně (forte)
model sanitky		záchranář		zesilovat (crescendo)
autíčko		řidič		zeslabovat (decrescendo)
kasa/účetka		prodavač		akcent (accent)

Žáci pracují se zvonkohrou: V ruce mají jednu paličku a hrajeme dle jednotlivých povolání. Nejprve začínáme povolání, která jsme zvolili v předchozím kroku. Vědec – žáci hrají jemně, potichu, protože vědec ke své práci potřebuje klid, soustředění a ticho. Naopak dřevorubec při kácení stromu vydává hlasité zvuky pilou, to se žáci snaží pomocí zvonkoher ztvárnit. Takto pokračujeme s dalšími druhy povolání.

Hádej, kdo jsem: Žáci zkusí vymýšlet vlastní povolání a ztvárnit je hrou na zvonkohry. Ostatní žáci hádají, o jaké povolání se jedná.

Rozhovor zvonkoher: Žáci se doplňují a vytváří skladbu. Učitel navodí situaci příběhem, který začne hrát na zvonkohru a u toho vypráví. Následně žáci, kteří jsou rozděleni do dvojic, pokračují v příběhu hrou na zvonkohry. V tomto případě nenecháme žáky si předem hru na zvonkohry připravit, ale chceme, aby žáci reagovali na hru spolužáka a příběh se vyvíjel formou improvizace. Žáci, kteří zrovna nehrají, se snaží podle hry spolužáků vymyslet, jak příběh dle jejich hry na zvonky pokračoval.

- **Ukázka příběhu: Záchranář a pacient**

Byl jeden záchranář, který si rád zpíval veselé písničky. Prozpěvoval si téměř každý den. Chvilí si jen tak broukal a chvíli zpíval nahlas, že ho bylo slyšet v dalekém okolí. V tom hlasitém zpěvu ho najednou vyrušilo volání.

Záchranář: Crrrr, crrr, halooooo? Kdo volá? Halo? Jak Vám mohu pomoci?

Pacient: Au, Au, to, to bolí. Pomozte mi. Moc mě to bolí. Přijďte! Hned!

Rozhovor lze hrát s celou třídou a žáky rozdělit na polovinu. Druhou variantou je připravit více druhů rozhovoru k tématu povolání a rozdělit žáky do dvojic.

Pro náročnější varianty volíme dvě paličky.

Hra dle motivu: Vracíme se k předmětům z košíku. Žáci hrají dle předmětu, který učitel ukazuje. Žáci hrají vždy melodii, kterou si k danému povolání, tedy i předmětu vybaví. Naučí se tak vnímat dynamiku v hudební výchově.

Hodinu uzavřeme hrou na zvonky. Žáci hrají dle ukazování učitele, ten ukazuje předměty tak, aby nejprve znělo zesilování (crescendo), silně (forte), akcent (accent), zeslabování (decrescendo) a slabě (piano). Gestem, které má třída domluvené, hru ukončí zcela. Předměty učitel postupně vrací do košíku, a košík zakryje kouzelnou dekou.

K reflexi využijeme metodu metru, kdy žák klečí. Ruka úplně nad hlavou znamená líbilo se mi. Ruka položená dlaní na zem nelíbilo se mi, nedařilo se mi. Ruka může být i uprostřed. Pro učitele to znamená, že žák byl spokojený napůl.

Nakonec představíme povolání maséra, žáci si sednou v kruhu všichni pravým bokem do středu kruhu. Svého spolužáka budou dle hry na zvonkohru učitele kreslit na záda, masírovat ho, hladit ho, podmínkou je, aby to bylo příjemné. Po nějakém čase žáky otočíme levým bokem do středu kruhu a pokračujeme v masáži. Dochází k uklidnění emocí, k relaxaci.

Hodnocení metodického listu č. 9

Očekávané výstupy se mohou na první pohled zdát pro žáky náročné, nicméně po předchozích krocích, které předpokládáme, že jsou zvládnuté, nedělají žákům větší komplikace. V hodinách hudební výchovy se mi tyto cíle podařilo naplnit u většiny žáků u obou testovaných skupin.

Motivace předměty, které si žáci mohou osahat, čímž zapojí další ze smyslů, a to hmat, je zajímavým a účinným výukovým prvkem. Zjišťování zvuků a tónů bylo v jedné skupině nepochopeno, proto jsem v druhé skupině zvolila jiný postup (současný v metodických listech), který se osvědčil. Někteří žáci byli nesmírně překvapeni zvuky, které lze na jednotlivé předměty zahrát. Následně žáci vymýšleli i sami spontánně, co doma mají a dokázali by na to zahrát. Hodina byla zaměřena na dynamiku, nicméně jsem si ověřila, že ji lze uchopit trochu jiným směrem, a to na téma: Hra na netradiční nástroje.

10.10. Metodický list č. 10

Autor	Radka Pelcová
Vzdělávací obor	Hudební výchova
Ročník	1. třída ZŠ
Časová dotace	45 min
Téma	Zvonkohra – improvizace, hudební nástroje
Mezipředmětové vztahy	Prvouka – cestování, prázdniny Český jazyk – slohový útvar – vyprávění
Očekávané výstupy	Žák využívá nabyté znalosti a aplikuje je při improvizaci hře. Žák dokáže vyprávět příběh tak, aby ho ostatní žáci dokázali hudebně ztvárnit. Žák prokáže získané dovednosti hrou na zvonkohru do rytmu, tempa i melodie příběhu.
Prostředí	Třída
Pomůcky	Kouzelná deka, zvonkohry, obrazový materiál nástrojů (pokud jsou k dispozici nástroje skutečné, ukážeme žákům tyto nástroje)
Organizační formy	Skupinová

Postup ve vyučovací hodině

Kouzelná deka je plná překvapení, tím dnešním překvapením je vstupenka na vystoupení třídního orchestru.

Učitel pošle v kruhu mikrofon z paličky od zvonkohry. Jeho otázka na žáky zní, zda někdy byli na nějakém vystoupení orchestru. Následně vedeme diskuzi o tom, kdo hraje v orchestru, jaké nástroje mohou hrát v orchestru.

V diskuzi postupně žákům učitel předkládá na tabuli nástroje, o kterých byla řeč. Nakonec učitel rozdá žákům kartičky s názvy nástrojů a žáci je mají za úkol přiřadit pod hudební nástroj.

V návaznosti na představené nástroje zkusíme hrát podle obrázků hudebních nástrojů. Učitel ukazuje a žáci hrají. Př. Hraj jako flétna, jako bubínek, jako kytara, jako housličky.

Na orchestr si společně s učitelem zahrajeme. Třídní orchestr již umí spoustu dovedností, a právě nyní je ten správný čas je zúročit. Třídní učitel se nominuje do role dirigenta. Jeho

úkolem je vyprávět příběh a držet tempo a doby na klavír/bubínek. Role žáků je být součástí orchestru, který reaguje na pokyny učitele.

- **Ukázka části příběhu:**

Prázdniny

Je prvního července. Hurá! Začínají prázdniny. Máme velikou radost, protože se těšíme na spoustu dobrodružství. Ale co to? Kap, kap, kap, kap. Začalo pršet. Nejprve padají malé kapičky, dopadají na zem tiše, úplně lehounce jedna po druhé. Za chvíli však přitanečí větrná víla Foukalka. Ta točí svojí sukénkou natolik, že rozhání dešťové kapičky a ty nedopadají na zem tiše a pravidelně, ale mnohem hlasitěji. Víla Foukalka přifoukala i mnohem silnější dešťové kapičky, které o zem pleskají dokonce i bubnují. Prší opravdu hodně a najednou Prásk, bum. Co to bylo? To se milé děti na obloze objevil veliký bouřkový mrak. Je těžký, valí se pomalu po obloze a burácí. A jednou za čas se rozzlobí tak že se zableskne a zaburácí tak moc, až se otřese celičká louka. Všechny zvonky a kopretiny které na louce rostou. Po takovém otřesu cupitají všichni mravenečkové do velikého mraveniště, které mají postavené u veliké staré borovice.

Žáci si sednou se zvonkohrami na kouzelnou deku. Učitel pokládá různé otázky, které se týkají hry na zvonkohru. Žák, který chce mluvit, cinkne na zvonkohru a učitel mu dá slovo. Závěrečná otázka zní: „Co dalšího bychom jako orchestr se zvonkohrami mohli dokázat?“ Touto otázkou motivujeme žáky k vlastním námětům, jak by rádi se zvonkohrami pracovali. Při závěrečné diskuzi musíme počítat i s tím, že někteří žáci s hrou na zvonkohry pokračovat nechtějí. I to je v pořádku.

Hodnocení metodického listu č. 10

Cíle, které jsem zvolila v posledním metodickém listu, by měly shrnovat vše, co se žáci v předchozích listech naučili. Ve třídách, kde jsem metodické listy aplikovala byly cíle naplněny pouze v jedné ze dvou tříd. Motivace formou vstupenky vyvolala ve třídě smíšené pocity od nadšení, přes nervozitu, až ke strachu. Při pocítění paniky ve třídě žáky uklidníme, že každý orchestr nehraje své skladby hned na poprvé. Přestože nám jde o improvizální hru na zvonkohry, vyzkoušela jsem zopakovat příběh několikrát. Doporučuji nejprve pracovat s kratším úsekem (rozdělit příběh na třetiny) a tyto úseky následně propojit v jeden celek. Žáci se mohou také dělit, např. na dvě skupiny, kde jedna bude hrát na zvonkohry a druhá bude doprovázet koncert pohybem.

10.11. Celkové shrnutí hodnocení metodických listů

Metodické listy splnily očekávání, které jsem měla. Podařilo se zanést do hodin hudební výuky aktivity s waldorfskými a montessori prvky. Hra na zvonkohry byla pro žáky obohacující. Byl vidět jejich rozkvět a zájem o problematiku hudební výchovy. Většina žáků naplnila očekávané výstupy. Z pozorování, které jsem uskutečnila, očekávám, že dalším soustavným procvičováním by výstupy naplnili všichni žáci.

S motivací, kterou jsem k výuce zvolila, jsem spokojená. Vždy doporučuji předem znát složení skupiny, se kterou člověk pracuje. Pak lze vytvořit motivaci přímo na míru žákům, které učitel dobře zná. Motivaci lze uchopit také jako školní celoroční projekt, který navazuje ve všech hodinách a vyvrcholí na škole v přírodě na konci školního roku. Zde může proběhnout vystoupení žáků. Orchester, který je v posledním metodickém listu využit, je také prvkem waldorfské pedagogiky, která si tvoří vlastní třídní orchestry.

Výuka měla probíhat jednou týdně, nicméně se stalo, že jsem o hodinu hudební výuky v některé týdny přišla. Proto jsem musela některá témata opakovat znovu, a to mě zdrželo. Žáci obecně pracovali velice soustředěně a ze svého pocitu hodnotím práci se zvonkohrami velice kladně.

K práci se zvonkohrami doporučuji menší skupiny žáků (max. 10). Výhodou by byla specializovaná učebna hudební výchovy, která je vybavena pianem, hudebními pomůckami, kobercem na podlaze atd.

Pokud si učitel není jistý hrou na klavír, hra na bubínek je dostačující. Nicméně doporučuji ve svém vlastním zájmu, se jednoduchý doprovod na klavír naučit. Hru na zvonkohry to velice obohatí a žáky to mnohem více baví, zaujme. Zároveň je i prvkem waldorfské pedagogiky, aby se učitel zdokonaloval ve svých dovednostech a uměl hrát na hudební nástroje.

11. Pedagogický průzkum

Jak již bylo zmíněno výše v diplomové práci, mým cílem bylo vytvořit metodické listy do hodin hudební výchovy a následně ověřit jejich funkčnost. Právě funkčnost jsem se rozhodla vyhodnotit pomocí záznamového archu, který jsem si vytvořila na námět waldorfských pedagogů. V průzkumu jsem využila metodu individuálního pozorování, která je typická pro práci učitele ve waldorfských školách. Abych mohla pracovat důsledně a sbírala jednotlivá data kvalitně, nadefinovala jsem si deset cílů mého pozorování. Jejich naplnění jsem zaznamenávala do záznamových archů pomocí hodnotící stupnice od 1 do 3. Tato stupnice je popsána podrobněji níže.

K pedagogickému průzkumu byla využita metoda přímého pozorování, která měla ověřit, zda vytvořené metodické listy aplikované na prvním stupni klasické základní školy přinášejí výsledky. Zaznamenávala jsem chování žáků, vzniklé situace či pokroky a z toho jsem vytvářela evaluace. Hlavním cílem pozorování bylo zjistit individuální rozvoj dítěte a také rozvoj celé třídy. Tedy posun třídy za dobu, kdy jsem s dětmi pracovala se zvonkohrami. Také mi záznamové archy sloužily k vyhodnocení efektivity metodického listu.

11.1. Záznam pozorování

K pozorování jsem si vytvořila záznamové archy pro každého žáka, které jsem po každé odučené hodině vyplnila. Následně jsem mohla metodické listy dle vlastních poznatků, chyb, vydařených či nevydařených aktivit upravit do současné podoby. Záznamové archy k pozorování přikládám níže. Pozorování probíhalo dvakrát týdně vždy o hodinách hudební výchovy. K vyhodnocení míry naplnění jednotlivých cílů jsem zvolila jednoduchou stupnici o třech úrovních. Zároveň jsem do záznamového archu vložila sloupeček na vlastní poznámky, abych měla možnost u každého dítěte zpětně cíle vyhodnotit a utřídit si vývoj osobnosti dítěte.

Hodnotící stupnice cílů:

- 1 => Žák splňuje, zvládá, žák se zlepšuje, zdokonaluje, cíl je naplňován.
- 2 => Žák se nezhoršuje ani nezlepšuje. Dochází ke stagnaci.
- 3 => Žák nezvládá, nezdokonaluje své schopnosti, dovednosti, cíl není naplněn.

Záznamový arch žáka – vzor

(Jméno žáka)											Poznámky
	Pořadové číslo metodického listu										
Cíle	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
C1											
C2											
C3											
C4											
C5											
C6											
C7											
C8											
C9											
C10											
Výsledné hodnocení žáka									0		100-150 bodů
											160-210 bodů
											220-270 bodů
											270-300 bodů

Cíle pozorování a jejich vyhodnocení:

1. Míra motivace žáků k výuce hudební výchovy (C1) – V pozorování jsem se zaměřila na emoce, které žáky provází při zvolené motivaci v každé vyučovací hodině. Předpokládala jsem, že z výrazu žáků, dle jejich nadšení ke hře a z jejich zvědavosti, tento cíl dokáži vyhodnotit. Také v závěrečné reflexi každé hodiny jsem volila různé evaluační metody, které mi na tento cíl pomáhaly odpovědět.

Vyhodnocení cíle: Aplikací metodických listů vzrostla míra motivace žáků k výuce hudební výchovy. Žáci projevovali nadšení a těšili se na další hodinu hudební výchovy. Příkládat to lze netradičnímu přístupu, hře na zvonkohry, která pro ně byla novým prvkem ve výuce. Motivace, která je v metodických listech zvolená, je zároveň propojením všech metodických listů. To žáky udržovalo bdělé a natěšené. Několikrát se i stalo, že žáci nechtěli s hrou na zvonkohry přestat a chtěli ve výuce hudební výchovy pokračovat do následující hodiny. To bohužel nebylo možné, protože hudební výuka byla jejich poslední vyučovací hodinou v ten den. Zároveň bych to ani nedoporučovala a držela se nastavených pravidel a pracovala s dětmi dle rozvržených časů v metodických listech.

2. Rozvoj osobnosti dítěte (C2) – Žák se pod správným vedením při hře na zvonkohry rozvíjí jak hudebně, tak i osobnostně. Hru na zvonkohry, kterou často v tomto věku doprovází vyprávění příběhu, upozornění na okolní svět, rozvíjíme osobnost dítěte. Učitel žáka učí poznávat své pocity, učí ho vcítit se do druhých, učí ho slyšet okolní zvuky a převést je do improvizací hry na zvonkohru.

Vyhodnocení cíle: Cíl byl naplněn nad mé očekávání. Zmínila bych hlavně žáka, který má diagnostikované ADHD a práce s ním byla od počátku hodně specifická. Ovšem jeho rozvoj osobnostní, a to hlavně v oblasti sebekontroly a vyjádření svých emocí, byl prudce stoupavý. Zprvu bylo náročné pracovat se zvonkohrami a s tímto žákem, protože vyrušoval a nerespektoval nastavená pravidla. Postupem času jsme našli i s ním společnou řeč, a tím jsme prolomili ledy. Žák pracoval, až na pár výjimek, skvěle. Dokonce jsem dostala i zpětnou vazbu od jeho třídní učitelky, že mu práce se zvonkohrami svědčí.

3. Rozvoj improvizace při hře na zvonkohry (C3) – Jak již bylo zmíněno výše, rozvoj improvizace je při hře na zvonkohry jedním ze stěžejních pilířů, který se prolíná i do dalších vzdělávacích oblastí.

Vyhodnocení cíle: Žáci byli šikovni. Cíl opět z větší části naplnili. Improvizovaná hra dle příběhu byla dle jejich vlastních slov tou nejoblíbenější. Přisuzuji to tomu, že žáci sice hrají a jsou omezeni příběhem, ale v konečném důsledku každý hraje jeho vlastní melodii. Hrou vyjadřuje, co cítí, jak vnímá okolí a svět kolem sebe.

4. Rozvoj smyslových schopností (C4) – Hra na zvonkohry plně rozvíjí smysly dítěte. Proto mě zajímalo, zda pomocí vybraných alternativních metod mohou smysly rozvíjet i v klasickém pojetí školského systému.

Vyhodnocení cíle: Vyhodnotit tento cíl pro mě bylo náročné z hlediska pozorování. Byla jsem proto domluvená s kolegyněmi, které jsou třídními učitelkami žáků, že mi poskytnou zpětnou vazbu. Rozvoj smyslových schopností a dovedností jsem já pozorovala hlavně v technice hry na zvonkohry, kdy se u poloviny žáků zlepšila hrubá i jemná motorika. Třídní učitelky zase zaznamenaly lepší držení psací potřeby, zlepšení citu v ruce při psaní, zlepšení ve slabikování a čtení.

5. Rozvoj rytmických dovedností (C5) – Rozvoj rytmických dovedností je v klasických školách samozřejmě podporován, nicméně jde opět o jinou formu podpory. Mým hlavním cílem bylo zjistit, zda rytmus a hra na zvonkohry může žáky rozvíjet i v jiných předmětech. Například v českém jazyce nebo v matematice.

Vyhodnocení cíle: Tento cíl hodnotím jako jeden z nejvíce naplněných. Žáci udělali obrovský pokrok ve slabikování, ve čtení. Slyšeli rytmus textu, v práci s textem byli schopni hledat verše mnohem snadněji. V úvahu však musíme vzít i celkový školní vývoj dítěte v první třídě, proto bych pro další závěry doporučovala samostatný průzkum. Bylo by třeba zjistit, zda je hra na zvonkohru právě tím prvkem, který rozvíjí čtenářské dovednosti tak velkou měrou.

6. Rozvoj spolupráce (C6) – Zařazováním aktivit, které rozvíjí spolupráci při hře na zvonkohry, jsem chtěla sledovat, jak si žáci dokáží v daných situacích poradit, komunikovat s okolím a přicházet na různá řešení vzniklých problémů.

Vyhodnocení cíle: Žáci si prvních 5 listů zvykali na požadavek spolupráce. Na moje požadavky a na to, že jim učivo a náměty nejsou jen předkládány. Že musí zapojit sami sebe. Nakonec se naučili spolupracovat a komunikovat mezi sebou obstojně. Hodnotím proto pozitivně, ale s výhradami ke zlepšení.

7. Zlepšení práce s dechem a pohybem (jemná motorika) (C7) – Dech je podceňovanou složkou ve vývoji dítěte. Cílem bylo učít žáky dýchat vědomě a představit jim tři základní typy dechu. Žáci jsou zároveň pod průměrem v hrubé i jemné motorice a právě hudbou, hrou na zvonkohry a správným vedením a cvičením lze jemnou i hrubou motoriku zlepšit. Tento cíl byl hodnocen pozorováním individuálních činností žáka v hodině.

Vyhodnocení cíle: Práce s dechem byla pro většinu žáků novinkou. Dechová cvičení byla pro žáky vždy příjemnou aktivitou a bavila je. V závěrečných reflexích zmiňovali, že s dechem pracují i doma či v jiných hodinách, a to na základě našich cvičení. Rozvoj motoriky byl hodnocen již výše.

8. Rozvoj tvořivosti (C8) – Tvořivost a nápaditost jsem pozorovala hlavně při aktivitách, kde jsem z pozice učitelky vyprávěla příběh či říkala různá slova a žáci měli pouze pomocí zvonkohry slovo či příběh vyjádřit.

Vyhodnocení cíle: Zprvu byla tvořivost strohá, ale postupem času, kdy žáci objevovali své schopnosti a dovednosti a také možnosti zvonkoher, se zlepšili a výsledkem bylo závěrečné vystoupení, které bylo chvályhodné.

9. Zlepšení atmosféry v kolektivu (C9) – Zvonkohry jsou známé svým léčebným účinkem, proto zařazuji do pozorování i tento bod. Jedná se hlavně o subjektivní hodnocení pozorovatele, zda se ve třídě zlepšilo klima.

Vyhodnocení cíle: V jedné skupině byla atmosféra již od začátku nekonfliktní, proto jsme pracovali na udržení této pozitivní energie ve třídě. Ve druhé skupině se vyskytly rušivé elementy, které se dařilo během práce se zvonkohrami eliminovat. K úplnému zlepšení by bylo třeba se třídou nadále pracovat.

10. Soustředěnost a zlepšení koncentrace při výuce (C10) – Zajímalo mě, zda se ve třídě zlepšila koncentrace žáků. Hodnotila jsem zlepšení nejen v hodinách hudební výchovy, ale i v jiných hodinách během každodenní výuky.

Vyhodnocení cíle: Žáci byli v hodinách hudební výchovy soustředěni po celou dobu průzkumu. V ostatních hodinách jsem bohužel nemohla hodnotit cíl osobně, nicméně třídní učitelka žáka s ADHD pozorovala mírné zklidnění. To však může být rozporuplné v souvislosti s celkovou individuální prací s tímto žákem.

Závěry z hodnocení žáků dle definovaných cílů:

Celkové hodnocení žáka jsem vyhodnotila jako součet hodnocení jednotlivých cílů. V případě absence žáka byla látka s daným žákem doplněna individuálně, čímž jsem mohla doplnit i žákův záznamový arch.

100–150 => Žák zvládá očekávané výstupy metodických listů. Je schopný improvizáční hry na zvonkohry dle příběhu. Znalosti získané v hodinách hudební výchovy dokáže interpretovat vlastními slovy. Žák prokázal v průběhu aplikace metodických listů rozvinout svou osobnost, dovednosti a schopnosti. Aktivity, které byly aplikovány, žák

plnil s celkovým nasazením a je schopný navázat na získané znalosti a dovednosti i v jiných předmětech.

151–210=> Žák naplňuje očekávané výstupy s drobnými výhradami. Je schopný improvizaci hry na zvonkohry s občasným zaváháním. Žák projevuje snahu se nadále zlepšovat a při pravidelné a systematické práci vykazuje stále známky zlepšení se. Jeho osobnostní rozvoj je hrou na zvonkohry pozitivně podporován. Žák se zdokonalil ve svých schopnostech a dovednostech.

211–270=> Žák naplňuje očekávané výstupy s výhradami. Žákovi trvá delší časový úsek, než zvládne splnit očekávaný výstup metodického listu. Při improvizaci hry zvládá základní prvky hry na zvonkohry, složitější a komplikovanější požadavky mu dělají potíže. Žák má problém s jemnou i hrubou motorikou. Žák zatím není tvořivý, pouze napodobuje.

271–300=> Žák nenaplnil během aplikace metodických listů očekávané výstupy. Jeho osobnostní rozvoj a rozvoj schopností a dovedností stagnoval, ba dokonce se zhoršil. Žák není schopen reagovat na podnětné prostředí k jeho rozvoji.

Příklad hodnocení konkrétního žáka

(Jméno žáka)											Poznámky
	Pořadové číslo metodického listu										
Cíle	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
C1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	Žák projevuje velké nadšení
C2	2	2	2	2	1	1	2	3	2	2	Vzhledem k ADHD náročné
C3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	Nepochopení, dbát na důslednosti
C4	3	3	2	2	2	2	2	1	1	1	☹
C5	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	☹
C6	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	Delší čas na tento cíl
C7	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	Práce se 2 paličkami – problém, špatný dech
C8	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	Vysoké IQ, vysoká tvořivost
C9	3	2	3	3	2	2	1	1	1	1	Neoblíbený => oblíbený
C10	2	3	3	2	2	1	2	1	1	1	Žák s IVP (ADHD)
Výsledné hodnocení žáka										186	100-150 bodů
											151-210 bodů
											211-270 bodů
											271-300 bodů

Tento žák dle součtu všech hodnot v tabulce dosáhl 186 bodů. To znamená, že se pohyboval v rozmezí 151–210 bodů. Dle výše uvedeného lze zjistit, že žák splnil očekávané výstupy s drobnými výhradami. S žákem by proto bylo nutno v práci se zvonkohrami ještě pracovat na konkrétních cílech. Například C7 vykazuje zhoršující se trend 2 => 3. Konkrétně zde by to byla práce s dechem.

11.2. Shrnutí pozorování

K individuální evaluaci žáků mě inspirovala waldorfská pedagogika, která ve svém přístupu využívá individuální hodnocení žáků. Průběh pozorování měl i svá úskalí, protože jsem se musela naučit vnímat rozvoj žáků v jednotlivých hodinách. Musela jsem se zaměřit se na jednotlivé žáky během hodiny jak individuálně, tak se je naučit vnímat jako celek. Cílem pro mě bylo vyhodnotit nejen individuální práci žáků, ale také vyhodnotit třídu jako celek. Právě individuální hodnocení žáků pomocí záznamových archů a jejich zpětná vazba mi byly velkým pomocníkem při tvorbě metodických listů.

Nejvíce žáků se v bodovém hodnocení pohybovalo v první a druhé bodové stupnici. Pouze dva žáci se dostali do kategorie poslední.

12. Aktivity se zvonkohrami v mezipředmětových vztazích

V průběhu tvorby diplomové práce vznikly také aktivity se zvonkohrami, které nebyly aplikované v hodinách hudební výchovy, nýbrž v dalších školních předmětech vyučovaných na základní škole. Aktivity vznikly v době, kdy mi ve škole byla odebrána výuka hudební výchovy ve druhé třídě. S touto třídou jsem dříve pracovala v hodinách hudební výchovy se zvonkohrami, proto jsem přemýšlela, jak žákům hru na zvonkohry zprostředkovat. Napadlo mne využít zvonkohry v jiných hodinách formou drobných aktivit. Ačkoli není cílem diplomové práce zabývat se aktivitami v jiných hodinách než v hudební výchově, rozhodla jsem se zařadit ukázkou toho, na čem jsem s žáky pracovala. Chci právě i těmito aktivitami ukázat, že hudební výchova má místo v jakémkoli předmětu vyučovaném na základní škole a opět zdůraznit, že její místo je velice důležité pro celkový rozvoj dítěte.

12.1. Aktivita na úvod hodiny

Grafomotorická rozcvička:

- Pomůcky: psací potřeby, list papíru A4, zvonkohra (upravená do pentatoniky)
- Aktivita: Žáci na prázdný list papíru píší grafomotorický cvik, který učitel určí k procvičování (svislé čáry, vlnovky, ovál, spirála apod.) Žáci nekreslí dle vlastní volby, ale píší grafomotorické cviky do rytmu podle učitele, který hraje na zvonkohru. Učitel střídá dynamiku, tempo i rytmus. Melodii vymýšlí dle libosti. Pokud je třída zdatná, může učitele vystřídat žák.
- Gradace aktivity: Křížením grafomotorických cviků při psaní vznikají na papíře mezery/okénka. Ta lze využít k různým úkolům mezipředmětově. Jednou z variant je zadat dětem úkol, že do vzniklých okének napíšou např. tvrdé souhlásky. V matematice zase žákům na tabuli napíšeme číslo a žáci musí vymyslet co nejvíce příkladů, aby číslo na tabuli bylo jejich výsledkem. Takto lze využít grafomotorické cvičení, které je spojené s hrou na zvonkohru i v dalších předmětech.

12.2. Aktivita aplikovaná v průběhu hodiny

- Pomůcky: Kniha, pravidla čtenářské dílny, zvonkohry
- Aktivita: V hodině čtení je možné využít zvonkohry na čtenářských dílnách. Žáci nejprve 20 minut čtou knihu, kterou čte celá třída společně. Pro tuto aktivitu

volíme tiché čtení. Následně žáci dostanou zvonkohry, jejich úkolem je zhudebnit příběh, který aktuálně četli.

- Gradace aktivity: Ostatní žáci mohou říkat své návrhy, co dle zahraničního příběhu jejich spolužák četl. Pomocí zvonkoher můžeme v čtenářských dílnách vyjadřovat charakteristiku postavy, emoce, které postava prožívá.

12.3. Aktivita na závěr hodiny

- Pomůcky: Zvonkohra
- Aktivita: Relaxační aktivita, kdy učitel hraje na zvonkohru, žáci utvoří dvojice. První z dvojice zaujme polohu dítěte (klek, hluboký předklon, čelo opřené o podložku, ruce podél těla) a zavře oči, vnímá svůj dech. Druhý z dvojice mu hladí záda dle melodie, kterou učitel hraje. Žáci si své pozice vymění.
- Gradace aktivity: Na zvonkohru hraje žák/žáci. Je možné, aby relaxační melodii hrálo několik žáků společně, je však nutné znát své žáky. Pokud by někdo z žáků ještě neměl osvojené dovednosti hry na zvonkohru, byla by aktivita kontraproduktivní.

Závěr

Diplomová práce se zabývá vytvořením metodických listů k výuce hudební výchovy žáků na prvním stupni klasických základních škol. K vytvoření metodických listů byly využity prvky waldorfské a montessori pedagogiky kombinované s klasickými výukovými metodami na klasických základních školách. Nejdůležitějším prvkem každého metodického listu je hra na zvonkohry, která rozvíjí žákovy schopnosti, dovednosti a jeho osobnostní rozvoj. Listy jsou vytvořené tak, aby odpovídaly výstupům RVP, rozvíjely klíčové kompetence a propojovaly vzdělávací obsah mezipředmětově. Sběr dat k vytvoření metodických listů probíhal na základní škole v Liberci ve dvou prvních třídách a v jedné druhé třídě necelá dvě pololetí. Celý tento časový úsek jsem vedla záznamy do připravených záznamových archů, které jsem průběžně vyhodnocovala.

V průběhu práce mi vyvstalo hned několik otázek. Jednou z nich byla otázka na nároky kladené na waldorfského pedagoga. Rudolf Steiner popisuje ve svých knihách poměrně detailně, co by měl zvládat třídní učitel i učitel hudby. Tyto požadavky jsou v současném školském systému jen těžko splnitelné. I z tohoto důvodu jsem metodické listy vytvořila tak, aby byly uchopitelné i učitelem, který není zaměřený na hudební výchovu prioritně.

Vyzkoušela jsem si vést individuální portfolio zhruba třiceti žákům a potvrdilo se mi, že je to velmi náročné. Především z hlediska času, kvality záznamů a příprav. Naopak z hlediska rozvoje žáka a předání zpětné vazby rodičům, je vzniklý materiál hodnotný.

Během aplikace metodických listů jsem byla nucena vedením školy zúžit vybraný vzorek žáků pouze na žáky prvních tříd. Bohužel jsem se nemohla v rámci hudební výchovy věnovat druhému ročníku. Vzniklou situaci jsem vyřešila aplikací prvků hudební výchovy v jiných hodinách (český jazyk, prvouka, matematika), které jsem ve třídě vyučovala. Ukázkou aktivit, které jsem zařazovala, jsem uvedla v kapitole 12. Tyto aktivity jsou motivované metodami a prvky z waldorfské a montessori pedagogiky.

Věřím, že vytvořené metodické listy budou kvalitním pomocníkem učitelů hudební výchovy na prvním stupni a jsou vlastovkou, která ukazuje, že hudební výchova by neměla být brána jako rovnocenný předmět, ale jako předmět, který propojuje všechny ostatní předměty.

Hudba a její místo v životě dítěte je v současné době podceňovaným a zanedbávaným prvkem vývoje dítěte v našich školách, ale i v rodinách. Proto bych ráda, aby tato diplomová práce sloužila jako inspirace k dalšímu rozvoji v této oblasti. Hudba je spojena

se smysly člověka, s rytmem, harmonií a melodií. Pokud se na chvíli zastavíme a zavřeme oči, první, co začneme vnímat, je náš tep a tlukot srdce. Ty nás provází celý život.

Na závěr proto uvedu můj oblíbený citát:

„Hudba a rytmus nacházejí cestu k nejskrytějším místům duše.“ – Platón

Seznam použitých zdrojů

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3008-0.

ČESKÁ ORFFOVA SPOLEČNOST [online]. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <http://www.orff.cz/>

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

Informační portál pro umělecké vzdělávání [online]. 2017 [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <http://www.eurohudebka.cz/>

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2429-4.

KONVALINKOVÁ, Jana. *Waldorfská pedagogika - ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. ISBN 978-80-7372-924-0.

KVĚCH, Otomar. *Základy klasické hudební kompozice: poznámky pro budoucí skladatele*. Praha: Togga, 2013. ISBN 978-80-7476-023-5

Montessori smyslová výchova. *Montessorihracky.cz* [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://montessorihracky.cz/cs/6-montessori-smyslova-vychova>

Pentatonika: Pentatonika ve waldorfské pedagogice. *Pentaton.cz* [online]. 2018, 23. 05. 2018 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.pentaton.cz/o-pentatonice/pentatonika-ve-waldorfske-pedagogice/>

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7178-999-4.

RONNER, Stephan. *Praxisbuch Musikunterricht: Ein Wegweiser zur Musikpädagogik an Waldorfschulen*. 2. durchgesehene und erweiterte Auflage. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben, 2012, 552 s. ISBN 978-3-7725-2594-0.

SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Malý princ*. Přeložil Martin SASÁK. Praha: Ottovo nakladatelství, [2015]. ISBN 978-80-7451-480-7.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5511-3.

Teorie a praxe hudební výchovy ...: sborník příspěvků z konference českých a slovenských doktorandů a pedagogů hudebního vzdělávání v Praze v roce ..
Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009-.

Učitel jako průvodce. *Informační portál pro umělecké vzdělávání* [online]. 2019 [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.amaschool.cz/montessori-pedagogika/ucitel-jako-pruvodce/>

Úrovně očekávaných výstupů: Hudební výchova 1. období 1. stupně. *Metodický portál RVP.CZ* [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10643>

ZSÁKOVÁ, Petra. O pentatonice: Co je to pentatonika. *Pentaton.cz* [online]. 2018, 23. 5. 2018 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.pentaton.cz/o-pentatonice/o-pentatonice/>